

Projekt

UCHWAŁA NR
RADY GMINY SĘDZIEJOWICE

z dnia 2018 r.

w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziejowice na lata 2019-2022"

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2018 r., poz. 994, poz. 1000, poz. 1349, poz. 1432) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2067), Rada Gminy Sędziejowice uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się "Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziejowice na lata 2019-2022", stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

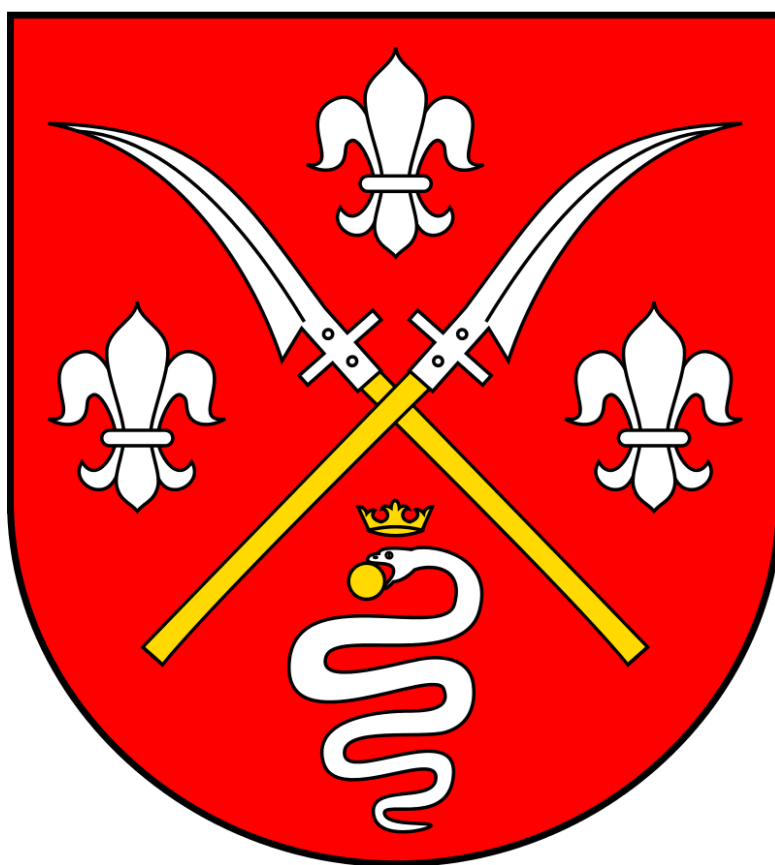
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Sędziejowice.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Sędziejowice

Jarosław Bartczak

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY SĘDZIEJOWICE
NA LATA 2019 - 2022**

OPRACOWANIE:
mART Marta Danielska
ewidencjazabytkow@gmail.com

LISTOPAD 2018

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	15
4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	19
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	25
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	25
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	31
5.2.1. Charakterystyka gminy	32
5.2.2. Historia gminy Sędziejowice	34
5.3. Krajobraz kulturowy - dziedzictwo materialne	35
5.3.1. Dziedzictwo niematerialne	45
5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	48
5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	48
5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	49
5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	50
5.6. Zabytki archeologiczne	53
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy - analiza SWOT	59
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami ...	62
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	66
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	67
9.1. Dotacje	68
9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	74
9.3. Środki europejskie	75
10. Realizacja i finansowanie z zakresu ochrony zabytków	79
11. Bibliografia	81
12. Spis tabel, rysunków i zdjęć	81

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe jako jeden z podstawowych aspektów życia i działalności człowieka, kształtuje związki międzyludzkie i określa tożsamość i świadomość społeczności. Obiekty zabytkowe stanowią cenny element kultury, który wpływa na kształtowanie się otoczenia człowieka współczesnego, mający wszechstronny wpływ na jego życie codzienne. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa, należycie pielęgnowane i wykorzystane, powinny stanowić jeden z głównych czynników rozwoju życia społeczno - gospodarczego.

Po zapoczątkowaniu w Polsce przemian ustrojowych pojawiły się nowe zjawiska i postawy wobec problemu ochrony dorobku i spuścizny minionych pokoleń. Zaczynamy postrzegać dziedzictwo kulturowe jako jedną z ważniejszych gałęzi życia gospodarczego, która może generować znaczne zyski. Przejawem nowego podejścia władz do roli dziedzictwa kulturowego było przyjęcie 23 lipca 2003 r. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastępując starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., na nowo zdefiniowała pojęcia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i określiła politykę państwa oraz powinności władz państwowych i samorządowych w tej dziedzinie. Ustawa zobowiązuje organy samorządu do sporządzania co cztery lata Programów opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie stanowi wypełnienie ustawowego obowiązku.

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Sędziejowice na lata 2019 - 2022 (GPOnZ) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Sędziejowice. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Wójta, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Gminy. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania GPOnZ.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziejowice na lata 2014 - 2017, który został przyjęty uchwałą nr XXXIV/273/14 przez Radę Gminy Sędziejowice z dnia 28 marca 2014 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami GPOnZ mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy gminy. Istotnym celem GPOnZ jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy

partycypacji mieszkańców gminy, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Konieczność opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami jest nałożona przez art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, który stwierdza, iż:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;

4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

6. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Dz. U. z 1997 r. nr 78 poz. 483 ze zm.) w przepisach:

- **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

- **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

- **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

- **Art. 3:** definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie:

„1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;

3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;

4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych”.

- **Art. 4:** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- **Art. 5:** określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na

zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

- **Art. 6:** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

- **Art 7:** określa formy ochrony zabytków:

1) **wpis do rejestru zabytków**

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 19). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków - na wniosek właściciela tego zabytku (art. 9). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

- **Art. 16 ust. 1:** „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

- **Art. 17:** określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego, dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowania lub magazynowania odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury.

- **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

- **Art. 19:** wskazuje, że „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

- **Art. 20:** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

- **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

- **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

- **Art. 89:** wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 994 ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym:

• **Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw** (Dz. U. 2018 r. poz. 10).

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1945), na mocy której planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1 ust. 2 pkt 4). Ustawa określa, iż studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno w swej treści zawierać następujące elementy:

1) kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

a) uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10 ust. 1 pkt 4),

b) określenie obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10 ust. 2 pkt 4).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego (art. 15 ust. 2 pkt 3),

- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15, ust. 2, pkt. 4).

Wymagania koncepcji ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39 ust. 3 pkt 2; art. 47 ust. 2 pkt 2). Projekt planu wymaga uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

• **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1202 ze zm.).

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2. , ust 2 pkt. 3).

W art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstępianie od przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9 ust. 3 pkt 4).

Wg art. 30 ust. 2 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia.

Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia - wnosi sprzeciw, w drodze decyzji. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko;

2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów;

3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw budownictwa, lokalnego planowania i zagospodarowania przestrzennego oraz mieszkalnictwa - w przypadku budowy gazociągów o zasięgu krajowym lub jeżeli budowa ta wynika z umów międzynarodowych.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39 ust. 2).

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39 ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których należy uzyskać pozwolenie budowlane, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo Budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

• **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 799 ze zm.), która mówi m.in. o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.

• **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1614), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

• **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 121 ze zm.). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków

i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

• **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1983). Ustawa mówi, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

• **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 450 ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

• **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (t. j. Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zm.). Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.

• **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609).

- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2011 r. nr 113 poz. 661).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1304), które określa tryb składania wniosków o przyznanie odznaki, wzór i wymiary tej odznaki oraz sposób jej wręczania i noszenia.
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. nr 30, poz. 259).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. nr 89, poz. 510).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 720 ze zm.). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 574 ze zm.) mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 217 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

GPOnZ jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowego gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

• Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Obecnie przygotowany jest projekt Krajowego programu na lata 2018 - 2021. Obowiązujący dotychczasowy program zakończył się w dniu 31 grudnia 2017 r.

Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 2018 - 2021 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, który w okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

• Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004 - 2020

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest

„zrównoważony rozwój kultury, jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

Celem Programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych.

Celami cząstkowymi Programu są:

- a) poprawa stanu zachowania zabytków;
- b) zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego);
- c) kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne;
- d) zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- e) poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;
- f) zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Cele Programu realizowane będą poprzez 2 priorytety:

Priorytet 1. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych.

Priorytet 2. Rozwój i konserwacja kolekcji muzealnych.

• **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR) została przyjęta uchwałą nr 8 przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar e-państwo - kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji - orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej - kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć, jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny - kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2020 r.:

- Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu - wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie.

- Wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych - stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 104 przez Radę Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczone tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmocniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii, jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

• Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 została przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony

krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz - dla obiektów rangi międzynarodowej - wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbłość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno - przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie:

- **wojewódzkim:** Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego, Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016 - 2019, Program rozwoju turystyki w województwie łódzkim na lata 2007 - 2020, Program rozwoju kultury w województwie łódzkim na lata 2014 - 2020;
- **powiatowym:** Strategia Rozwoju Powiatu Łaskiego 2022, Program Ochrony Środowiska Powiatu Łaskiego na lata 2016 - 2019 z perspektywą do roku 2023.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

- **Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 (SRWŁ 2020)**

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 została przyjęta uchwałą nr XXXIII/644/13 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 26 lutego 2013 r. Jest to aktualizacja strategii opracowanej na lata 2007 - 2020, która została przyjęta uchwałą LI/865/2006 przez Sejmik Województwa Łódzkiego dnia 31 stycznia 2006 r.

Jest to najważniejszy dokument samorządu województwa, który określa wizję rozwoju, cele oraz główne działania zmierzające do ich osiągnięcia. Zakłada, że polityka regionalna będzie realizowana na dwóch płaszczyznach: horyzontalnej oraz terytorialno - funkcjonalnej. Polityka horyzontalna obejmie swym oddziaływaniem obszar całego województwa. Złożą się na nią trzy filary rozwoju regionu dotyczące sfery gospodarczej, społecznej i przestrzennej, dzięki którym możliwe będzie osiągnięcie spójności w rozwoju na poziomie regionalnym (spójność terytorialna) pozwalającej na zrównoważony rozwój województwa łódzkiego.

Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego jest przedmiotem obszaru priorytetowego Tożsamość Regionalna w ramach Sfery funkcjonalno - przestrzennej, której

celem głównym jest: stworzenie rzeczywistego regionu społeczno-ekonomicznego posiadającego własną podmiotowość kulturową i gospodarczą.

W ramach obszaru priorytetowego Tożsamość Regionalna określono cel strategiczny, który brzmi: Umocnienie identyfikacji mieszkańców z województwem. Elementem wyróżniającym dziedzictwo kulturowe województwa łódzkiego są bogate zasoby dziedzictwa przemysłowego.

Tworzeniu jedności kulturowej regionu mają służyć działania utrwalające wspólne normy i zwyczaje, a tak-że stymulujące aktywizację i integrację społeczną. Kształtowanie świadomości terytorialnej odbywać będzie się poprzez edukację o charakterze regionalnym, przede wszystkim dzieci i młodzieży. Strategia wskazuje także cele szczegółowe, z których niektóre ściśle odnoszą się do problematyki niniejszego programu. Należą do nich:

- wspieranie oraz inicjowanie działań na rzecz przywracania, ochrony i kultywowania historycznych wartości regionu,
- rozwój i promocja kultury i turystyki w regionie,
- pobudzanie, kształtowanie i wzmacnianie kulturotwórczej funkcji ośrodków osadniczych.

Do głównych działań wskazanych w ramach obszaru priorytetowego Tożsamość Regionalna, których zakres przedmiotowy odnosi się do celów gminnego programu opieki nad zabytkami należą:

- rewaloryzacja historycznych układów urbanistycznych oraz obiektów wraz z ich otoczeniem i ochroną ekspozycji w tym zagospodarowanie obiektów związanych z historią regionu na cele kulturalne,
- wspieranie oraz inicjowanie działań w zakresie kreowania produktów regionalnych,
- wspieranie rozwoju różnorodnych przejawów życia kulturalnego oraz organizacji i ruchów regionalistycznych promujących tożsamość kulturową regionu.

GPOnZ wpisuje się w problematykę strategii wojewódzkiej poprzez umieszczenie działań związanych z edukacją na temat historycznego dziedzictwa kulturowym gminy, mających na celu ożywienie pamięci na temat lokalnych zwyczajów i tradycji.

• **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego**

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego został przyjęty uchwałą nr LX/1648/10 przez Sejmik Województwa łódzkiego dnia 21 września 2010 r. Plan określa cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu. Realizację zapewniają projekty finansowane ze środków własnych samorządu województwa, samorządów lokalnych, budżetu państwa oraz funduszy Unii Europejskiej. Podstawowym źródłem finansowania jest Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego.

Nadrzędnym celem polityki zagospodarowania przestrzennego województwa (wynikający z misji Strategii Rozwoju Województwa) określonym w planie jest: kształtowanie struktury funkcjonalno - przestrzennej województwa warunkującej dynamizację rozwoju zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju poprzez:

- wykorzystanie cech położenia w centrum Polski,
- wykorzystanie endogenicznego potencjału regionu,
- trwałe zachowanie środowiska przyrodniczego i kulturowego,
- dążenie do spójności wewnętrznej regionu.

Na obszarze województwa znajdują się liczne zabytki, które świadczą o jego bogatej historii, zaczynając od najdawniejszych śladów osadnictwa po dobra kultury współczesnej. Źródłem potwierdzającym istnienie najdawniejszego osadnictwa są stanowiska archeologiczne, zewidencjonowane w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski, których ogólną liczbę szacuje się na ponad 20 tysięcy. Do rejestru zabytków wpisano 137 stanowiska.

Na terenie województwa zlokalizowane są także unikatowe zabytki romańskie, obiekty gotyckie, liczne obiekty architektury renesansowej.

W granicach województwa znajduje się ok. 100 miast historycznych, z których ok. 60 zachowało elementy swej struktury przestrzennej. Do rejestru zabytków z województwa wpisanych jest 31 miejskich, historycznych układów przestrzennych. Istotne miejsce wśród obiektów i obszarów zabytkowych zajmują również układy zieleni: parki, ogrody, aleje i cmentarze. Towarzyszą one pałacom i dworom oraz stanowią część składową założeń przestrzennych miast i wsi. Około 300 z nich wpisano do rejestru zabytków.

• **Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016 - 2019**

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016 - 2019 został przyjęty uchwałą nr XXV/319/16 przez Zarząd Województwa łódzkiego dnia 21 czerwca 2016 r. Program określi strategiczne cele, działania i zadania w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego oraz tożsamości regionalnej w województwie.

Jest to trzecia edycja opracowywania Programu, która uwzględnia uwarunkowania wewnętrzne wynikające ze zmian w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, a także stanowi podsumowanie działań realizowanych w poprzednich latach. Głównym zagadnieniem Programu jest problematyka rewitalizacji unikatowych struktur zabytkowych, która w okresie nowej perspektywy finansowej została uznana za jedno z najważniejszych tematów związanych z atrakcyjnością krajobrazu kulturowego.

Program podtrzymał strategiczne cele, w zakresie dziedzictwa kulturowego ustalone w „Wojewódzkim programie opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2012 - 2015” uwzględniające ochronę obiektów i obszarów zabytkowych prowadzącą do: poprawy stanu oraz podniesienia rangi obiektów i obszarów zabytkowych, zachowania i eksponowania zabytków archeologicznych, eksponowania zabytków ruchomych w muzeach i obiektach sakralnych; ochrony historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych poprzez rewitalizację układów przestrzennych miast i wsi; świadome kształtowanie tożsamości regionalnej realizowane poprzez: edukację kulturową mieszkańców województwa, wzmocnienie różnorodności kulturowej.

W Programie wojewódzkim brak jest odniesień do zabytków z terenu gminy Sędziejowice. Jednak wyznaczone priorytety są zgodne z treścią programu wojewódzkiego. Szczególne znaczenie ma edukacja służąca budowaniu tożsamości i konkurencyjności regionu przy wykorzystaniu zasobów dziedzictwa kulturowego gminy.

• **Program rozwoju turystyki w województwie łódzkim na lata 2007 - 2020**

Program rozwoju turystyki w województwie łódzkim na lata 2007 - 2020 opracowywany został na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego.

W Programie zostały wyznaczone następujące zadania:

- określenie stanu zasobów turystycznych województwa łódzkiego,
- wzmocnienie i wypuklenie roli turystyki, jako istotnego czynnika rozwoju społeczno - gospodarczego regionu,
- ułatwienie pozyskiwania celowych środków na finansowanie projektów turystycznych z funduszy unijnych,
- podjęcie próby integracji środowisk turystycznych województwa oraz propozycja koordynacji działań na rzecz rozwoju turystyki w regionie,
- wsparcie działań gmin, powiatów, organizacji pozarządowych oraz sektora prywatnego - na rzecz realizacji projektów turystycznych w regionie,
- poprawę komunikacji wewnętrznej regionu w zakresie turystyki,
- kreowanie spójnych rozwiązań w obszarze turystyki, wpływających na tożsamość regionu,
- koncentrację zasobów oraz prowadzonych działań w zakresie turystyki (poprawa synergii),
- lepsze wykorzystanie posiadanych zasobów i walorów,
- podniesienie efektywności działań promocyjnych w obszarze turystyki,
- określenie obszarów priorytetowych w województwie,
- wskazanie wizji rozwoju turystyki w województwie łódzkim.

Program składa się z dwóch części. Pierwszą część stanowi raport z diagnozy potencjału turystycznego Województwa Łódzkiego, opracowany według autorskiej metodologii PART S. A. pod nazwą Audyt Turystyczny. W drugiej części Programu, opisano strategiczne kierunki działania, obszary priorytetowe, system ewaluacji, monitoringu, źródła finansowania Programu oraz harmonogram działań koniecznych do realizacji w regionie. Podsumowaniem raportu jest analiza SWOT przygotowana na podstawie zebranych informacji podczas warsztatów i wielu spotkań przeprowadzonych na terenie województwa łódzkiego.

• **Program rozwoju kultury w województwie łódzkim na lata 2014 - 2020**

Dnia 25 czerwca 2014 r. Zarząd Województwa Łódzkiego podjął uchwałę w sprawie przyjęcia „Programu rozwoju kultury w województwie łódzkim na lata 2014 - 2020”. Celem programu jest wytyczenie kierunków polityki kulturalnej w województwie łódzkim. Samorząd Województwa Łódzkiego przyjmuje na siebie rolę inicjującą i koordynującą politykę kulturalną regionu, ponadto pełni funkcję inspirującą samorządy lokalne oraz wszelkich nadawców i odbiorców komunikatów kultury do współdziałania na rzecz rozwoju regionu.

Program dzieli się na dwie części: diagnostyczną (syntetycznie podsumowującą dotychczasowe diagnozy dla obszaru kultury w województwie łódzkim) oraz część strategiczną. W pierwszej zebrano wnioski z przeprowadzanych w latach 2011 - 2013 spotkań sektorowych i opracowanych w tym okresie badań stanu kultury w województwie, wskazano też najważniejsze trendy rozwojowe, sporządzono analizę SWOT. W drugiej części znajduje się opis: założeń programowych, celów, rekomendowanych działań i informacja o wdrażaniu Programu.

W obszarze ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego omówiono szczegółowo następujące zagadnienia: dziedzictwo kulturowe województwa łódzkiego, tożsamość kulturowa, zabytki, muzea i skanseny, turystyka kulturowa, dostępność infrastruktury kultury, uczestnictwo w kulturze i oferta kulturalna w województwie łódzkim, infrastruktura kultury, uczestnictwo i oferta, preferencje kulturalne mieszkańców województwa łódzkiego w świetle prowadzonych badań, przemysły kultury i przemysły kreatywne w województwie łódzkim.

W oparciu o wyniki analizy SWOT, a także w związku z już obowiązującymi dokumentami strategicznymi wyznaczono 9 celów strategicznych:

- I. Wzmocnienie identyfikacji regionalnej;
- II. Rozwój kompetencji kulturowych;
- III. Partycypacja;
- IV. Profesjonalizacja sektora kultury;
- V. Instytucje otwarte dla wszystkich;
- VI. Włączenie instytucji kultury w międzynarodowy obieg;
- VII. Wykorzystanie obszarów i obiektów zabytkowych na cele związane z działalnością kulturalną/Zabytki dla kultury i turystyki;
- VIII. Estetyczna przestrzeń publiczna/spójność przestrzenna;
- IX. Uruchomienie potencjału przemysłów kultury oraz przemysłów kreatywnych.

Celom strategicznym przypisano 24 celów operacyjnych oraz rekomendowane działania. Zakłada się, że rekomendowane działania wskazane w Programie będą podejmowane przez Samorząd Województwa Łódzkiego, samorządy powiatowe i gminne, instytucje kultury, podmioty działające w sektorze edukacji, organizacje pozarządowe, twórców i artystów, przedsiębiorców, podmioty sponsorujące działalność kulturalną, inne podmioty. Samorząd Województwa Łódzkiego będzie wspierał te działania m.in. poprzez realizację projektów własnych, zlecenie zadań organizacjom pozarządowym w ramach konkursów, a także udzielanie dotacji instytucjom kultury, dla których jest organizatorem. Ponadto Samorząd Województwa Łódzkiego będzie pełnił rolę wspierającą sektor kultury w obszarach: promocji kultury jak i w doborze właściwych narzędzi wsparcia sektora.

• Strategia Rozwoju Powiatu Łaskiego 2022

Strategia Rozwoju Powiatu Łaskiego 2022 została przyjęta uchwałą nr XXX/161/16 przez Radę Powiatu w dniu 20 października 2016 r. Jest to aktualizacja Strategii, która obowiązywała w latach 2011 - 2014.

W Strategii zostały najważniejsze problemy gospodarcze i społeczne oraz ekologiczne, które władza samorządowa powiatu i gmin, będzie stopniowo rozwiązywać, w miarę możliwości oraz stosownych inicjatyw i zabiegów o charakterze promocyjnym.

W Strategii zostały wymienione i opisane zabytki architektury sakralnej, zabytki architektury mieszczańskiej, zabytki architektury ziemiańskiej, założenia dworskie, zabytki architektury przemysłowej, cmentarze oraz muzea i działalność kulturalną. Z terenu gminy Sędziejowice opisano m.in.:

- kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Marzeninie,
- ruiny zamku w Woli Wężykowej,
- park dworski w Pruszkowie, z XIX w., o charakterze krajobrazowym,

- zespół dworsko - parkowy w Sędziejowicach - dwór, murowany, neoklasycy z 1 poł. XIX w., przebudowany na początku XX w., park, z XIX w., o charakterze krajobrazowym,
- młyn wodny położony nad Grabią w Woli Marzeńskiej z końca XIX w.,
- cmentarz parafialny w Sędziejowicach, z ciekawym pomnikiem z 1873 r., postawiony przez władze carskie poległym Kozakom,
- cmentarz wojenny w Zamościu.

Wyznaczona wizja rozwoju powiatu łaskiego koncentruje się na czterech obszarach, w tym: Podniesienie atrakcyjności w zakresie turystyki i kultury.

Celem strategicznym powiatu łaskiego jest podniesienie poziomu życia mieszkańców poprzez pełniejsze wykorzystanie potencjału do rozwoju funkcji gospodarczych, tj. infrastruktury technicznej, społeczeństwa informacyjnego, przedsiębiorczości, turystyki, ochrony środowiska, rolnictwa i bezpieczeństwa publicznego.

Cele strategiczne podzielono na 3 komponenty: ekonomiczne, społeczne i ekologiczno - przestrzenne.

W komponentie - Ekologiczno - przestrzennym, Cel główny brzmi: Ochrona i zachowanie walorów środowiska naturalnego jako główny czynnik rozwoju turystyki i rolnictwa ekologicznego na terenie powiatu łaskiego.

Obszary priorytetowe:

2. Turystyka i rolnictwo ekologiczne.

Cele szczegółowe:

- Rozwój usług turystycznych;
- Promocja walorów środowiska naturalnego i przyrodniczego oraz rolnictwa ekologicznego.

Działania:

- Rozwijanie ekologicznej działalności agroturystycznej.
- Wspieranie rozwoju infrastruktury turystycznej i ekologicznej powiatu;
- Rewitalizacja obiektów mających wpływ na atrakcyjność turystyczną powiatu;
- Promowanie agroturystyki i aktywnych form wypoczynku na obszarze powiatu;
- Nawiązanie współpracy ponadregionalnej w dziedzinie turystyki;
- Opracowanie Strategii Promocji Powiatu Łaskiego.

• Program Ochrony Środowiska Powiatu Łaskiego na lata 2016 - 2019 z perspektywą do roku 2023

Program Ochrony Środowiska Powiatu Łaskiego na lata 2016 - 2019 z perspektywą do roku 2023 został przyjęty uchwałą nr XXIII/116/16 przez Radę Powiatu Łaskiego z dnia 30 marca 2016 r.

Program ten jest strategicznym narzędziem realizacji lokalnej polityki ochrony środowiska. Realizacja założonych zadań jest gwarantem trwałego i zrównoważonego rozwoju powiatu łaskiego.

W obszarze zabytków i dziedzictwa kulturowego nie wskazano bezpośrednich kierunków działań. Natomiast określono kierunki ochrony i racjonalnego użytkowania zasobów przyrodniczych, które pośrednio dotyczą dziedzictwa kulturowego:

- Ochrona terenów cennych przyrodniczo przed nadmiernym rozwojem turystyki i rekreacji.
- Edukacja ekologiczna w zakresie ochrony przyrody i różnorodności biologicznej.

Omówione wyżej dokumenty są spójne z wyznaczonymi w GPOnZ priorytetami. Podkreślana jest rewitalizacja obiektów zabytkowych mająca wpływ na atrakcyjność turystyczną regionu oraz będąca elementem rozwoju społeczno - gospodarczego.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

GPOnZ zgodny jest z dokumentami:

- **Strategia Rozwoju Gminy Sędziejowice na lata 2012 - 2020**

Strategia Rozwoju Gminy Sędziejowice na lata 2012 - 2020 została przyjęta uchwałą Nr XXIII/187/97 przez Radę Gminy w Sędziejowicach w dniu 30 lipca 1997 r., następnie zaktualizowana uchwałą nr X/157/12 przez Radę Gminy Sędziejowice z dnia 27 listopada 2012 r.

Strategia jest dokumentem określającym kierunki rozwoju gminy na najbliższe lata. Jej celem jest wskazanie misji, wizji i celów strategicznych. Niniejszy dokument stanowi podstawę do prowadzenia długookresowej polityki rozwoju gminy. Będzie służyć również jako punkt odniesienia dla działań o charakterze rozwojowym, podejmowanych ze środków własnych budżetu gminy Sędziejowice, ze środków Unii Europejskiej oraz innych zewnętrznych źródeł finansowych.

Główny cel rozwoju Gminy Sędziejowice w latach 2012 - 2020 sprecyzowano następująco: Zapewnienie godnego poziomu życia i rozwoju społeczności lokalnej.

Realizację celu głównego umożliwią cele strategiczne, sprecyzowane w ramach wyodrębnionych czterech kierunków rozwoju gminy.

Kierunki rozwoju:

- I. Infrastruktura społeczna;
- II. Infrastruktura techniczna i drogowa oraz ochrona środowiska;
- III. Przedsiębiorczość;
- IV. Rolnictwo.

Wśród celów operacyjnych związanych z ochroną zabytków opracowano następujące cele szczegółowe i zadania:

Cel szczegółowy: 1.4. Poprawa tożsamości społeczności wiejskiej.

Zadania:

- 1.4.1. Dokończenie budowy Domu ludowego w Grabicy.
- 1.4.2. Przebudowa budynku świetlicy wiejskiej w Sobiepanach.
- 1.4.3. Przebudowa i termomodernizacja budynku GOK w Sędziejowicach wraz z zagospodarowaniem terenu.
- 1.4.4. Rozbudowa i przebudowa świetlicy wiejskiej w Kozubach wraz z utwardzeniem części terenu.

1.4.5. Zakup wyposażenia dla orkiestry dętej oraz Zespołów pieśni i tańca (instrumenty, stroje).

W rozdziale Potencjał turystyczny, omówiono walory turystyczne gminy wskazując na:

- dzieła architektury i budownictwa znajdujące się w rejestrze zabytków zabytkowe obiekty;
- stanowiska archeologiczne, które są dowodem istnienia osadnictwa na tym terenie wiele wieków temu;
- rezerwat przyrody „Grabica”, który jest częścią Parku Krajobrazowego Międzyrzecza Warty i Widawki.

Tożsamość i kultura lokalna mieszkańców Gminy tworzona jest nie tylko przez kultywowanie miejscowego folkloru, zwyczajów i obyczajów, ale również przez stosunek do lokalnego dziedzictwa kulturowego. Zabytki stanowią swoiste pomniki pamięci o tym, co było, zatem swobodny dostęp do nich rozwinię i utrwali wiedzę mieszkańców o historii Gminy, zwiększy poczucie przynależności do danej społeczności oraz pozytywnie wpłynie na rozwój kulturalny społeczności lokalnej.

• Program Ochrony Środowiska dla Gminy Sędziejowice na lata 2018 - 2022

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Sędziejowice na lata 2018 - 2022 został przyjęty uchwałą nr XXXII/250/17 przez Radę Gminy Sędziejowice z dnia 28 września 2017 r.

Program jest podstawowym dokumentem koordynującym działania na rzecz ochrony środowiska na terenie gminy. Zawiera cele i zadania, które powinna realizować gmina jak i inne podmioty w celu ochrony środowiska w jej granicach administracyjnych.

Na terenie gminy planowane jest wykonanie 11 zadań, w celu poprawy stanu środowiska. Do zadań przypisano wskaźniki, które ułatwią prowadzenie monitoringu realizacji POŚ oraz będą stanowiły podstawę przygotowywania raportu z jego wykonania. Wśród wyznaczonych zadań nie ma zadań, które są związane z ochroną i opieką nad zabytkami.

W Programie opisano turystykę na obszarze gminy. Tereny atrakcyjne pod względem krajobrazowym i turystycznym znajdują się przede wszystkim w dolinach rzecznych oraz rozległych kompleksach leśnych. Opisano także zabytki wpisane do rejestru zabytków.

Opisano także formy ochrony przyrody. Obszar gminy Sędziejowice charakteryzuje się wysokimi walorami przyrodniczo - krajobrazowymi, 26% powierzchni gminy objęta jest formami ochrony przyrody. Należy uznać, że zróżnicowane i często unikatowe zasoby przyrodnicze gminy są dobrze chronione, a dodatkowo zwiększają atrakcyjność turystyczną regionu.

• Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Sędziejowice

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice zostało przyjęte uchwałą nr XXVI/176/09 Rady Gminy Sędziejowice z dnia 10 września 2009 r. Obecnie trwają prace na aktualizacją Studium, zgodnie z przyjętą uchwałą nr X/60/15 Rady Gminy Sędziejowice z dnia 25 czerwca 2015 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice.

Studium to podstawowy dokument planistyczny szczebla lokalnego, opisującym stan zagospodarowania przestrzeni oraz definiujący kierunki realizowania polityki przestrzennej gminy.

Studium określa podstawowy kierunek działań w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, zaznacza, że obiekty o szczególnych walorach kulturowych i historycznych należy chronić poprzez odpowiednie działania konserwatorskie oraz ustala zasady zapewniające ochronę i opiekę nad zabytkami.

Zabiegi konserwatorskie mają na celu głównie:

- zachowanie walorów historycznych,
- wyeksponowanie regionalnej odrębności,
- eliminacje elementów zagrażających ochronie i eksponowaniu zabytków,
- zachowanie równowagi pomiędzy ochroną dóbr kultury a rozwojem przestrzennym.

Dodatkowo w Studium proponuje się wprowadzenie stref ochrony konserwatorskiej:

1. Strefa A - ścisłej ochrony konserwatorskiej, objęto nią park dworski wraz z dworem w Sędziejowicach oraz zespół kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie. Wyznaczenie strefy ma na celu ochronę układu przestrzennego oraz ochronę warstw archeologicznych. Obowiązuje priorytet zachowania, odtwarzania i eksponowania walorów zabytkowych elementów układu. Wszelkie naruszenia stanu istniejącego (w zakresie funkcji, parcelacji, przekształcenia i uzupełnienia zabudowy oraz towarzyszących jej elementów środowiska przyrodniczego) wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Na terenach objętych strefą obowiązuje:

- zachowanie i konserwacja zabudowy zabytkowej i posiadającej walory kulturowe,
 - zachowanie historycznego układu rozplanowania - układ ulic, dróg, placów,
 - zachowanie historycznych podziałów własnościowych,
 - zachowanie komponowanych układów terenowych i zaprojektowanej zieleni,
 - usunięcie dysharmonizujących nawarstwień.
2. Strefa B - ochrony układów przestrzennych, obejmuje układ przestrzenny miejscowości Marzenin o zachowanym historycznym rozplanowaniu i zabudowie.

Na terenach objętych strefą należy:

- dostosować nową zabudowę w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej do lokalnej tradycji budowlanej lub lokalnie wprowadzić zakaz nowej zabudowy,
- utrzymać zasadniczy układ dróg i placów,
- utrzymać istniejącą zabudowę o wartości historycznej,

- utrzymać historyczną kompozycję wybranych obiektów z dostosowaniem elementów nowych do kompozycji istniejącej,
- uzyskać opinię Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na temat przekształceń formy zabudowy istniejącej oraz lokalizacji, skali i formy nowej zabudowy.

3. Strefa E - ochrony ekspozycji, w granicach strefy B oraz na terenie przylegającym od wschodu do wyznaczonej strefy wyznaczono strefę ochrony ekspozycji układów przestrzennych E (obszar ochrony ekspozycji przestrzennej kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie). Na etapie planu miejscowego należy zwrócić szczególną uwagę na ustalenie nieprzekraczalnych gabarytów nowej zabudowy, ograniczenia w lokalizacji reklam (zakaz lub określenia dopuszczalnych form i nieprzekraczalnych gabarytów) oraz na dobór nasadzeń i na zmiany ukształtowania terenu.

4. Strefa OW - obserwacji i ochrony archeologicznej.

Na terenach objętych strefą przedsięwzięcia związane z:

- naruszeniem stratygrafii uwarstwień o charakterze liniowym, w szczególności w zakresie infrastruktury technicznej, a także budowy dróg,
- realizacją wykopów szeroko płaszczyznowych (tzn. powyżej 150 m²),
- naruszeniem stratygrafii uwarstwień w zasięgu zarejestrowanych stanowisk archeologicznych wymagają ustanowienia bądź zapewnienia na koszt inwestora odpowiednio nadzoru bądź - w przypadku ujawnienia znalezisk o charakterze archeologicznym - badań archeologicznych.

W Studium ustalono zasady zapewniające ochronę i opiekę nad zabytkami występującymi na terenie gminy Sędziejowice:

1. W przypadku wykorzystania na cele użytkowe zabytku wpisanego do rejestru zabytków należy zapewnić trwałe zachowanie jego wartości, ponadto wszelkie działania przy zabytku wpisanym do rejestru wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na wniosek właściciela bądź posiadacza zabytku Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać zalecenia konserwatorskie, które określą sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia, wykonania prac konserwatorskich oraz zakres zmian dopuszczalnych w zabytku;

2. Obiekty o walorach historycznych czy architektonicznych, będące charakterystycznymi elementami historycznej zabudowy, a przede wszystkim obiekty znajdujące się w ewidencji zabytków - należy przewidzieć do trwałej adaptacji, z zachowaniem tradycyjnych dla lokalnej tradycji budowlanej form i faktur:

- adaptacja i modernizacja winna odbywać się na zasadach zapewniających zachowanie istotnych dla miejscowej tradycji form architektonicznych, proporcji, detalu, materiałów i faktur wypraw zewnętrznych;
- uzgodnienia lub opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków wymagają wszelkie działania, które dotyczą zmiany gabarytów i zmian w sposobie dyspozycji i artykulacji elewacji (w tym proporcji otworów zewnętrznych i form zewnętrznej stolarki otworowej);
- ewentualną konieczność rozbiórki zabytku włączonego do ewidencji (uzasadniona względami technicznymi - w sytuacji, gdy nie jest możliwe opanowanie zagrożenia dla bezpieczeństwa) należy uzgodnić z wojewódzkim konserwatorem zabytków, który określi możliwości i zasady wyłączenia z ewidencji zabytków;

3. Wszelkie zmiany w otoczeniu i sąsiedztwie zabytków, a także na obszarach zabytkowych (w rejestrze i w ewidencji) - których charakter może mieć wpływ na walory zabytków (np. ekspozycyjne) - przebudowa istniejących i budowa nowych obiektów, a także sposób zagospodarowania przestrzeni - nie mogą pogorszyć stanu zachowania zabytku ani naruszać jego wartości, dlatego wymagają działania w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków;

4. Na obszarach zabytkowych i w sąsiedztwie zabytków nowa zabudowa powinna stanowić harmonijnie zakomponowaną całość z istniejącymi elementami zabudowy historycznej, uwzględniając układ, skalę, gabaryty, proporcje, sposób kompozycji i wyprawę elewacji zewnętrznych:

- w sytuacjach wątpliwych - dla nowo projektowanych obiektów - należy uzyskać wytyczne konserwatorskie do projektu budowlanego, a następnie uzgodnienie lub opinię na temat tego projektu (stosownie do obowiązujących przepisów szczegółowych i określonych przez nie trybie - Prawo budowlane) w toku postępowania o udzielenie pozwolenia na budowę;

5. Uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i zapewnienia poprzedzających inwestycję ratowniczych badań archeologicznych w celu ochrony zabytków archeologicznych narażonych na zniszczenie w wyniku projektowanych działań wymagają:

- wszelkie działania związane z naruszeniem stratygrafii uwarstwień ziemnych w rejonie lokalizacji stanowisk archeologicznych, w otoczeniu zabytków na obszarach zabytkowych, w tym w obrębie historycznych jednostek osadniczych;

- inwestycje - o charakterze liniowym związane z naruszeniem stratygrafii uwarstwień ziemnych, a także nowe drogi; oraz takie, które wiążą się z wykopami szeroko płaszczyznowymi - zlokalizowane w granicach strefy obserwacji archeologicznej.

• **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice**

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W planach w szczególności:

1. uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2. określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3. ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
4. uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych,
5. uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
6. w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Dlatego zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach wyznaczono szczegółowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustalenia te powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

W obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zostały określone zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, dotyczą one jednak tylko stanowisk archeologicznych - w przypadku prowadzenia prac ziemnych należy postępować zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Na terenie gminy Sędziejowice obowiązuje obecnie 13 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (Tabela nr 1).

Tabela nr 1. Spis obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice

LP.	MPZP
1	Uchwała nr VIII/72/03 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice w miejscowości Bilew.
2	Uchwała nr VIII/73/03 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice w miejscowościach Brzeski i Sobiepany.
3	Uchwała nr VIII/74/03 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice w miejscowościach Grabica i Wola Wężykowa.
4	Uchwała nr VIII/75/03 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice w miejscowościach Kozuby i Grabica.
5	Uchwała nr VIII/76/03 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice w miejscowości Marzenin
6	Uchwała nr VIII/77/03 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice w miejscowości Podule.
7	Uchwała nr VIII/78/03 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice w miejscowości Pruszków.
8	Uchwała nr VIII/79/03 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice w miejscowościach Sędziejowice – Kolonia i Sędziejowice.
9	Uchwała nr VIII/80/03 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego

	gminy Sędziejowice w miejscowości Żagliny
10	Uchwała nr IX/77/11 w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice w miejscowości Sędziejowice-Kolonia
11	Uchwała nr IX/78/11 w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice w miejscowości Wola Wężykowa
12	Uchwała nr IX/79/11 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice w miejscowości Żagliny
13	Uchwała nr XX/167/16 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w miejscowości Pruszków, gmina Sędziejowice

Ponadto Rada Gminy Sędziejowice przystąpiła do sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla wybranych terenów położonych we wsi Bilew i Marzenin, Dobra, Grabia i Grabia Trzecia, Marzenin, Nowe Kozuby i Grabica, Osiny i Żagliny, Podule, Pruszków, Przymitów i Kustrzyce, Sędziejowice i Kolonia Sędziejowice, Siedlce, Sobiepany i Wrzesiny.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Ponadto dziedzictwo historyczne jest istotne o tyle, że wpływa na atrakcyjność turystyczną - głównie poprzez jego materialne wytwory, czyli zabytki. Co może być wykorzystane w rozwoju gminy.

5.2.1. Charakterystyka gminy

• Położenie

Gmina Sędziejowice jest gminą wiejską, położoną w południowo - zachodniej części województwa łódzkiego. Jest jedną z 5 gmin powiatu łaskiego. Jej łączna powierzchnia wynosi 120 km². W skład gminy wchodzi 27 obrębów ewidencyjnych: Bilew, Brody - Emilianów, Brzeski, Dobra, Grabia, Grabica, Grabno, Kamostek, Korczyńska, Kozuby Stare i Nowe, Kustrzyce, Lichawa, Marzenin, Niecienia, Osiny, Podule, Pruszków, Przymiłów, Rososza, Sędziejowice, Kol. Sędziejowice, Siedlce, Sobiepany, Wola Wężykowa, Wrzesiny, Zamość i Żagliny. Gmina obejmuje swoim zasięgiem 25 sołectw składających się z 30 wsi.

Gmina Sędziejowice sąsiaduje z gminami:

- od południa z gminą Widawą,
- od południowego - wschodu z gminą Żelów (powiat bełchatowski),
- od zachodu z gminą Zapolice
- od północnego - zachodu z gminą i miastem Zduńska Wola,
- od wschodu z gminą Buczek,
- od północy z gminą Łask.

Gmina posiada bezpośrednie połączenia z pobliskimi miejscowościami oraz z ważniejszymi miastami w regionie. Przez teren gminy przebiega droga ekspresowa S8 oraz linia kolejowa nr 131, łącząca Górnośląski, Częstochowski Okręg Przemysłowy oraz Rybnicki Okręg Węglowy z węzłem kolejowym w Tczewie, dalej z Portem Gdańsk, trasa w dużym stopniu pokrywa się z magistralą węglową.

• Środowisko przyrodnicze

Gmina Sędziejowice leży na Wysoczyźnie Łaskiej wchodzącej w skład Nizin Południowowielkopolskich. Pod względem budowy geologicznej Gmina Sędziejowice należy do tak zwanej Niecki Łódzkiej. Najstarsze utwory pochodzą z czasów ery mezozoicznej. Powierzchnię tworzą gliny i piaski akumulacji lodowcowej, a w dolinie Grabi torfy i piaski rzeczne holocenu.

Gmina położona jest w zlewni rzeki Warty, która obejmuje zlewnie III rzędu: Widawki. Sieć hydrologiczną gminy tworzy wyłącznie rzeka Grabia (największy prawostronny dopływ Widawki) oraz jej dopływy. Na terenie gminy znajdują się kompleksy stawów w Woli Wężykowej i Grabicy, wykorzystywane do hodowli ryb.

• Formy Ochrony Przyrody

Obszar gminy Sędziejowice charakteryzuje się wysokimi walorami przyrodniczo - krajobrazowymi, 26% powierzchni gminy objęta jest formami ochrony przyrody. Na terenie gminy funkcjonuje wiele form ochrony przyrody, do których należą:

Park Krajobrazowy Międzyrzecza Warty i Widawki został powołany uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Sieradzu z dnia 14 września 1989 r. w celu ochrony cennych walorów przyrodniczo - krajobrazowych. Obejmuje obszar o wyróżniającym się krajobrazie oraz walorach naturalnych, estetycznych, historycznych i kulturowych. Ochroną objęte są doliny rzek Warty i Widawki wraz z rozwiniętą szatą roślinną.

Rezerваты Przyrody:

- Rezerwat Jodły Łaskie im. Stanisława Kostki Wisińskiego - rezerwat leśny, utworzony Zarządzeniem Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 9 października 1991 r. Utworzony w celu zachowania naturalnego stanowiska jodły przy północnej granicy jej zasięgu oraz licznych zabytków dębów, jodeł i sosen. Najcenniejsze drzewostany jodłowe liczą około 80 - 120 lat, a dębowe około 200 lat.
- Rezerwat Grabica, Rezerwat leśny. Utworzony Rozporządzeniem Wojewody Łódzkiego nr 26/2000 z dnia 31 lipca 2000 r. w celu zachowania roślinności kompleksu śródleśnych torfowisk przejściowych i niskich oraz eutroficznych bagien z udziałem licznych gatunków roślin rzadkich i chronionych.

Obszar Natura 2000:

- obszar Natura 2000 Grabia (PLH100021). Obszar obejmuje środkowy i dolny bieg Grabi wraz z przylegającymi ekosystemami łąkowymi i leśnymi, charakterystycznymi dla niewielkich rzek nizinnych Polski. Teren objęty granicami obszaru ciągnie się wzdłuż rzeki od miejscowości Kolonia Karczmy do ujścia, a jego granice wyznacza terasa zalewowa.

Zespoły przyrodniczo - krajobrazowe:

- Dolina Grabi - obszar o powierzchni 4007 ha z czego w Gminie Sędziejowice - 1918 ha, co stanowi prawie 16,0% powierzchni gminy. Utworzony Rozporządzeniem Wojewody Sieradzkiego z dnia 31 lipca 1998 r.
- Sędziejowice - obszar o powierzchni 13,22 ha ochroną obejmuje szczególnie cenny 110-letni starodrzew sosnowy na siedlisku boru mieszanego wilgotnego. Utworzony Rozporządzeniem Wojewody Sieradzkiego z dnia 25 października 1995 r.
- Luciejów - obszar o powierzchni 136,13 ha, którego przedmiotem ochrony jest rozległa wydma z towarzyszącymi jej źródłami wysiękowymi i oczkami wodnymi. Pokrywające wydme drzewostany o zróżnicowanej mozaice siedlisk i bogatym aspekcie wiosennym runa leśnego pełnią funkcję lasów glebochronnych. Utworzony Rozporządzeniem nr 48/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia 8 sierpnia 2001 r.

Pomniki przyrody:

- 23 pomniki przyrody w postaci pojedynczych drzew bądź ich skupisk.

Użytki ekologiczne:

- 3 użytki ekologiczne (chronione pozostałości ekosystemów, które służą zachowaniu różnorodności biologicznej) obejmujące rzekę Grabię, zespół roślinności torfowiskowej i błotnej oraz fragment lasu z naturalnymi źródłami wysiękowymi we wschodniej części gminy.

Korytarze ekologiczne:

- południowa część gminy stanowi fragment Korytarza Ekologicznego o randze krajowej. Korytarz ten łączy Dolinę Pilicy z Doliną Baryczy.

• Turystyka

Przez teren gminy przebiega żółty szlak pieszy - Szlak Młynów nad Grabią. Łączy zachowane zabytki techniki w postaci sześciu dawnych młynów wodnych, zbudowanych nad rzeką Grabią z wysokimi walorami przyrodniczymi doliny. Szlak rozpoczyna się na dworcu PKP w Kolumnie, a kończy w Siedlcach Łaskich. Południowa część szlaku wiedzie przez Park Krajobrazowy Międzyrzecza Warty i Widawki.

Przez teren gminy przebiegają także następujące szlaki turystyczne: Łódzki Szlak Konny, Szlak Skarby Ziemi Sieradzkiej, Szlak Kajakowy nad Grabią.

Funkcja turystyczno - rekreacyjna rozwinięta jest w rejonie rzeki Grabi oraz w pobliżu kompleksów leśnych w sołectwach: Grabno, Grabia, Sobiepany, Kozuby, Brzeski, Kustrzyce i Niecienia. W miejscowościach tych skupia się przede wszystkim indywidualna zabudowa letniskowa. Gmina jest bardzo atrakcyjna pod względem krajobrazowym. Rzeką Grabią, która przepływa przez teren gminy z północy na południe, powoduje, że krajobraz tego obszaru jest bardzo urozmaicony. Znajdują się tutaj dość duże kompleksy leśne, kompleksy łąk naturalnych i starorzecza.

5.2.2. Historia gminy Sędziejowice¹

Pierwsza wzmianka o Sędziejowicach pochodzi z Bulli Gnieźnieńskiej z 1136 r., wydana przez papieża Innocentego II. Wieś początkowo była własnością książąt, pod koniec XI w. za sprawą nadania któregoś z władców, przeszła we władanie arcybiskupa gnieźnieńskiego. Na przestrzeni kolejnych lat uformował się kompleks majątkowy arcybiskupa nazywany kluczem lub tenutą Sędziejowicką, którego ośrodkiem stały się Sędziejowice.

Kościół parafialny w Sędziejowicach istniał już w 1366 r. Sędziejowice pozostawały w rękach kościelnych do rozbiorów, kiedy to stały się własnością rządową Rosji. W 1842 r. otrzymał je z łaski cara Mikołaja I generał Łuzanow.

Podczas powstania styczniowego pod Sędziejowicami wojska polskie, pod dowództwem gen. Taczanowskiego, stoczyły zwycięską bitwę z wojskami rosyjskimi. O wydarzeniu przypominają: mogiła powstańców 1863 r. na cmentarzu w Sędziejowicach, wiersz Marii Konopnickiej „O Zarembie 1863 r. w sierpniu pod Sędziejowicami” oraz pomnik na cześć poległych rosyjskich oddziałów wystawiony w dziesiątą rocznicę tej bitwy przez Rosjan. Wraz z końcem I wojny światowej, państwo polskie na mocy ustawy z 25 sierpnia 1919 r. przejęło posiadłości.

Do 1931 r. gmina istniała w Woli Wężykowej, później została przemianowana na Gminę Sędziejowice.

W latach 1991 - 2013 r. herbem gminy był wizerunek mężczyzny ubranego w strój ludowy z kosą na sztorc w ręku na tle dębu, obok którego stoi stylizowany snop zboża. Ponieważ herb zgodnie z opiniami fachowców był heraldycznie niepoprawny i nie posiadał wymaganej prawem opinii komisji heraldycznej, opracowano nowy projekt herbu. Od dnia 25 lutego 2013 r. zgodnie z uchwałą Rady Gminy nr XXI/170/12 z dnia 28 grudnia 2012 r.

¹ Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Sędziejowice na lata 2014 - 2017

obowiązuje nowy herb gminy Sędziejowice. Przedstawia on w czerwonym polu dwie kosy na sztorc w krzyż skośny między trzema liliami srebrnymi, pod nimi godło herbu Wąż. Elementy herbu nawiązują do:

- dwie skrzyżowane kosy przypominają o bitwie w 1863 r., w której ważną rolę odegrali kosynierzy,
- potrojona lilia pochodzi z herbu Kapituły gnieźnieńskiej, która była właścicielem Marzenina, Sędziejowic, Kamostka i Żaglin,
- wąż odnosi się do herbu rodziny Wężyków mieszkających w Woli Wężykowej.

Rys. 1. Herb gminy Sędziejowice, źródło: www.wikipedia.pl

5.3. Krajobraz kulturowy - dziedzictwo materialne

Do obiektów o szczególnym znaczeniu zarówno w skali gminy Sędziejowice, jak i województwa łódzkiego, zaliczyć można przede wszystkim obiekty wpisane do rejestru zabytków.

Zachowane na terenie gminy Sędziejowice obiekty świadczą o ciekawej przeszłości oraz o wielokulturowości tego obszaru. Najlepiej zachowanymi na terenie gminy są: kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie oraz dwór w Sędziejowicach. Ogromne znaczenie mają także zabytki architektury sakralnej, a także stanowiska archeologiczne.

Na terenie gminy Sędziejowice w licznych wsiach znajdują się obiekty mające wartość historyczno - kulturową, lecz nie są wpisane do rejestru zabytków. Do obiektów tych należą przede wszystkim domy mieszkalne i obiekty budownictwa zagrodowego, które powstały na początku XX w. Należy jednak pokreślić, że wszystkie zabytki regionu są jednako ważne i wzajemnie się uzupełniają, tworząc niepowtarzalny klimat regionu.

W tej części przedstawiono charakterystykę zabytków o najwyższym znaczeniu dla gminy Sędziejowice.

• Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie, ul. Łaska 9B

Zdjęcie nr 1. Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie, ul. Łaska 9B

Data erygowania parafii: 1331 r. (abp gnieźnieński Jakub Świnka). Kościół murowany, wybudowany w latach 1370 - 1372, z fundacji arcybiskupów gnieźnieńskich, rozbudowany ok. 1750 r., a następnie w latach 1810 - 1820. Kościół jednonawowy z wielobocznie zamkniętym prezbiterium. Od strony południowej w prezbiterium znajdują się dwa okna z witrażami przedstawiającymi św. Wojciecha i chrzest Polski oraz św. Stanisława i jego męczeństwo. Przy prezbiterium od strony południowej znajduje się nowa zakrystia, która nadała ostateczny kształt bryle kościoła. Przy nawie od strony południowej usytuowana jest kwadratowa kruchta (dawna kaplica) wybudowana w latach 1873 - 1883, a od strony zachodniej duża kruchta, której ostateczny kształt nadała przebudowa w 1896 r. w nawie od strony południowej wykonane są 4 otwory okienne z witrażami przedstawiającymi św. Jana Vianey, św. Tadeusza, św. Jana Bosko i św. Maksymiliana Marie Kolbe, a od strony północnej - dwa z witrażami przedstawiającymi św. Królową Jadwigę i św. Teresę. W kościele zachowały się bardzo cenne polichromie (freski), które są rzadkością w kraju.

Wewnątrz, na ścianach prezbiterium znajdują malowidła datowane na 1 poł. XVI w. Obrazy przedstawiające w cyklu narracyjnym fragmenty Biblii - sceny z życia św. Anny, Marii i Chrystusa. Pod względem wykonania są one rzadkością na terenie środkowej Polski. Po wielokrotnych przeróbkach pierwotny styl gotycki zaginął i dziś kościół jest bezstylowy. W latach 1992 - 1993 wymieniono więźbę dachową całego kościoła, sufit ozdobiono 54 kasetonami z obrazem MB Wniebowziętej. W tym czasie odkryto freski z poł. XV w., które odrestaurowano jedynie w prezbiterium; w dalszej części kościoła z braku finansów nie zakończono prac. W 2005 r. wybudowano nową zakrystię w miejsce poprzedniej.

Na placu przykościelnym znajdują się historyczne nagrobki świadczące o tym, że był tu przed laty cmentarz przykościelny.

Wyposażenie kościoła: ołtarz główny - wczesnobarokowy z obrazami Koronacji NMP; ofiary Izaaka; św. Marcina. Konserwacja całkowita w latach 1994 - 1995. Ołtarze boczne rokokowe - jeden Matki Bożej Różańcowej - XVIII w., drugi - Serca Jezusowego - XVIII w.; konserwacja całkowita w latach 1998 - 1999. Ambona wisząca - XIX w., zabezpieczona i odnowiona w 1999 r., kolorystycznie nawiązuje do bocznych ołtarzy. Drewniana

chrzcielnica - 1578 r. Obrazy: św. Walentego - 2 poł. XVIII w., Ucieczka do Egiptu - pocz. XIX w., św. Antoniego - 1894 r., św. Rocha - pocz. XIX w., św. Izydora - pocz. XIX w., Wizja św. Antoniego - koniec XVIII w. W parafii są zabytkowe lichtarze, ornaty, feretrony, żyrandole, rzeźby, krzyże. Ołtarz soborowy i wystrój prezbiterium wykonano w 1991 r. Kościół ponownie uznany za zabytek w 1997 r.

Przy kościele, w południowo - zachodniej części placu kościelnego znajduje się dzwonnica z XIX w. Wolnostojąca, murowana z cegły, na granitowym cokole. Trójdzielna; trzy słupy (środkowy najwyższy, przepruty wąską arkadą) połączone są parą wąskich arkad z dzwonami podwieszonymi pod archiwoltą. Na licach słupów skrajnych - prostokątne, pionowe płytciny, archiwolty arkad konturowane wąskim profilem. W zwieńczeniu słupów namiotowe daszki, osadzone na profilowanych gzymsach.

• Dwór w Sędziejowicach - Kolonii

Zdjęcie nr 2. Dwór w Sędziejowicach - Kolonii

Zespół dworsko - parkowy w Sędziejowicach - Kolonii powstał w 1 połowie XIX w. (około 1840 r.). Sam budynek został przebudowany na początku XX w. Neoklasycystyczny dwór, wzniesiony na planie prostokąta to parterowy, murowany budynek. Od frontu znajduje się ganek z dwiema parami kolumn, na których wsparty jest zbudowany później balkon. Frontowe drzwi zdobią stylizowane promienie słoneczne. Ściany w narożach wzmocnione szkarpami. Niegdyś dwór pokryty był dachówką, którą po remoncie wykonanym w 1978 r. zastąpiono blachą ocynkowaną. Nakryty czterospadowym dachem mansardowym.

W okresie międzywojennym, dworek był własnością Towarzystw Rolniczego Łasko Szadkowskiego, obecnie znajduje się tu Regionalna Izba Pamięci Gminy Sędziejowice i Zespołu Szkół Rolniczych. Przy dworze znajduje się dobrze utrzymany park z aleją grabową oraz pomnikowymi dębami.

• **Ruiny zameczku w Woli Wężykowej**

Zachowane szczątkowo relikty murów dawnego dworu murowanego, wzniesionego w XVI w., który stanowił gniazdo rodowe Wężyków. Dwór został rozebrany w 1927 r. przez ówczesnych właścicieli.

Dwór był murowany z kamienia i cegły mur na kopcu, który stanowił zapewne gniazdo rodowe Wężyków, wzniesiono najprawdopodobniej w XVI w. W 1927 r. dwór został rozebrany przez ówczesnych właścicieli, ale do dziś zachował się tylko jego relik. Jest to kamienny fundament z resztką muru przyziemia, które sugerują, że pierwotnie była to budowla prostokątna. Badań na tym obiekcie nie prowadzono.

○ **PARKI**

Na terenie gminy zlokalizowanych jest siedem zabytkowych parków. Wszystkie wymienione poniżej parki ujęte są w gminnej ewidencji zabytków:

1. Parki podworskie:

- w Brzeskach, założony na koniec XIX w., obecnie relik parku, zaniedbany, przerośnięty wtórną zielenią,
- w Podulach, relik parku z XX w.,
- w Woli Wężykowej, z pocz. XX w.

2. Parki wiejskie:

- w Grabnie, z pocz. XX w.
- w Woli Marzeńskiej, relik parku z pocz. XX w., został rozparcelowany na działki budowlane.

3. Parki dworskie:

- w Pruszkowie (wpisany do rejestru zabytków), park dworski z XIX w. o charakterze krajobrazowym. Na terenie parku zachowały się zabudowania zespołu dworskiego - budynek gospodarczy, czworak, lamus, lodownia, oficyna i obora. Park posiada bogaty drzewostan, jednak wymaga nakładów w celu uporządkowania struktury, pielęgnacji występującej tam roślinności.
- w Sędziejowice - Kolonia, park dworski pochodzi z XX w., dobrze utrzymany, z aleją grabową oraz licznymi okazami pomnikowych dębów.

○ ZABYTKI TECHNIKI

Z zachowanych zabytków techniki wymienić należy młyny w Brzeskach, Nowych Kozubach, Woli Marzeńskiej oraz w Woli Wężykowej.

● Młyn „Krzywda” w Brzeskach nr 86

Zdjęcie nr 3. Młyn „Krzywda” w Brzeskach nr 86

Zabytkowy młyn wodny położony nad rzeką Grabią, zbudowany w 1920 r., początkowo był napędzany kołem wodnym, obecnie ma napęd elektryczny. Istnieje możliwość zwiedzania po wcześniejszym umówieniu się z właścicielem Młyn leży na Szlaku Młynów nad Grabią.

● Młyn w Nowych Kozubach nr 1

Zdjęcie nr 4, 5. Młyn w Nowych Kozubach nr 1

Młyn pochodzi z 1920 r. Na początku napędzany był, tak jak poprzedni - kołem wodnym. Wyposażony był w dwie pary kamieni młyńskich tzw. „francuskich” oraz perlak, jagielnik i żubrownik. Dziennie mógł przerobić około 1 tony zboża. W latach 30. rozpoczęto jego modernizację - zamontowano wówczas nowocześniejszy napęd czyli turbinę oraz zastąpiono jedną parę kamieni młyńskich metalowymi walcami. Po wojnie młyn krótko pracował - w 1947 r. zlikwidowano kolejną parę kamieni - po czym w latach 1949 - 1956 stał zamknięty. Gdy ponownie go uruchomiono, napędzał go już silnik elektryczny. W 1966 r. młyn przeszedł gruntowny remont i pracuje do dziś. W latach 90. XX w. rozpoczęto odbudowę mocno zniszczonych przez czas i niekonserwowanych od wielu lat urządzeń piętrzących wodę. Ponownie woda zakręciła turbinę w 1992 r.

Młyn jest to drewniany budynek z dwuspadowym dachem. Przy nim stoi odbudowana z białej cegły turbinownia przekształcona przez obecnego właściciela w elektrownię wodną. Zarówno elektrownia jak i młyn są własnością prywatną, istnieje możliwość ich zwiedzenia po wcześniejszym uzgodnieniu z właścicielem.

• **Młyn wodny w Woli Marzeńskiej nr 4**

Zdjęcia nr 6, 7. Młyn wodny w Woli Marzeńskiej nr 4

Zabytkowy wodny młyn zbożowy z turbiną sprzed I wojny światowej usytuowany jest na lewym brzegu rzeki Grabi. Ta jednopiętrowa, drewniana w konstrukcji zrębowej, wielokrotnie przebudowywana budowla wzniesiona została w końcu XIX w., o wymiarach 15,3 m x 10,65 m i wysokości 9,09 m. Wybudowany przez rzemieślników i cieśli z drewna sosnowego „bali” o przekroju 0,2 m x 0,2 m.

Do dziś młyn ten - stanowiący obecnie własność prywatną, pracuje na rzecz miejscowej ludności, napędzany energią elektryczną. Zachowały się jednak urządzenia dawnego napędu wodnego i jazu spiętrzającego wody rzeki Grabi.

Wcześniej istniał tu, również drewniany młyn wodny, zbudowany w 1 połowie XIX w., który spłonął prawdopodobnie ok. 1890 r.

Młyn wpisany jest do rejestru zabytków. Jest jedną z atrakcji znakowanego na żółto Szlaku Młynów nad Grabią, wiodącego wzdłuż tej rzeki z Kolumny do Widawy.

• **Młyn „Kurek” w Woli Wężykowej**

Młyn drewniany wzniesiony w XIX w., czynny do 1960 r. do końca działał na koło wodne. Obecnie młyn popada w ruinę (jest niedostępny do zwiedzania). Własność prywatna.

○ **INNE OBIEKTY**

• **Zespół dworca PKP w Sędziejowicach, ul. Kolejowa**

Zespół dworca PKP pochodzi z pocz. XX w. Składa się z budynku nastawni, budynku mieszkalnego i budynku gospodarczego.

Budynek mieszkalny to parterowy budynek z ryzalitem, nakryty czterospadowym dachem, z dwuspadowym dachem nad ryzalitem. Ściany murowane, tynkowane, opaski okienne zaakcentowane kontrastową barwą. Dach kryty ceramiczną dachówką, z okapem osłoniętym podbitką. W krótszych połaciach okna powiekowe. Prostokątne drzwi wejściowe, poprzedzone schodami, osłonięte trójspadowym okapem.

Budynek gospodarczy to niewielki, parterowy budynek nakryty naczółkowym dachem, kryty ceramiczną karpiówką podwójnie w koronkę. Ściany murowane z pustaków z dekoracyjną fakturą. W fasadzie dwoje prostokątnych otworów drzwiowych.

Budynek nastawni to dwukondygnacyjny, murowany, tynkowany budynek, nakryty czterospadowym dachem z wysuniętym okapem. Prostokątne okna, zestawione parami, rozmieszczone na piętrze. Skrzydło murowane, parterowe, na rzucie wydłużonego prostokąta, płasko nakryte.

o **CMENTARZE I MIEJSCA PAMIĘCI**

Cmentarze - jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych, opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego. Również cmentarze nieczynne.

Miejsca historyczne upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości sytuują się na pograniczu dziedzictwa materialnego i niematerialnego. Są istotnym elementem dziedzictwa kulturowego i podlegają ochronie prawnej.

Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości. Niezależnie od stanu zachowania powinny być oznakowane tablicami informacyjnymi.

Ludność gminy Sędziejowice wykazywała się dużym zaangażowaniem niepodległościowym i patriotyzmem, o czym świadczą liczne miejsca pamięci na terenie Gminy, takie jak: mogiła Powstańców 1863 r. na cmentarzu parafialnym w Sędziejowicach, a z okresu II wojny światowej miejsca pamięci w Emilianowie i Woli Marzeńskiej oraz mogiły żołnierskie na cmentarzach parafialnych w Grabnie i w Marzeninie. Ponadto, na cmentarzach parafialnych w Marzeninie i Sędziejowicach oraz cmentarzu wojennym w Zamościu znajdują się groby żołnierzy niemieckich z okresu I wojny światowej.

• **Cmentarz parafialny w Sędziejowicach**

Pierwotnie nowy cmentarz był dwukrotnie mniejszy od istniejącego dziś. Powiększono go m.in. w 1900 r., kupując działkę od Wojciecha Krysiaka. Za kadencji ks. M. Karwacińskiego powstał frontowy parkan (1876 r.) Szacuje się, że w latach 1808 - 1968 na tzw. nowym cmentarzu pochowano ok. 6 tys. osób. Na cmentarzu znajduje się sporo grobów zasługujących na uwagę.

Przy głównej alei usytuowana jest zbiorowa mogiła Powstańców, w której pochowano Michała Gabryjańczyka, braci Kłosińskich i Bolesława Zegrzędę, ze zgrupowania generała Edmunda Taczanowskiego, poległych w zwycięskiej bitwie stoczonej z wojskami rosyjskimi w Sędziejowicach dnia 26 sierpnia 1863 r. Powstańcza mogiła istniała w innym miejscu, z czasem uległa zapomnieniu. Jednak w 1915 r. przez Sędziejowice przejeżdżał oddział legionów polskich, który został zakwaterowany w stylowym dworku na terenie obecnego Zespołu Szkół Rolniczych. Legioniści wzniesli mogiłę dla poległych Powstańców na honorowym miejscu cmentarza parafialnego, przed pomnikiem Moskali po prawej stronie, stawiając na niej brzozy krzyż. W 1926 r. naczelnik OSP Stefan Jachowicz posadził przy tym symbolicznym grobie dąb. W 1956 r. mogiłę Powstańców odrestaurowano ze środków finansowych Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Łasku, poprzez postawienie nagrobka na mogile powstańców i umieszczając na nim betonową tablicę pamiątkową. Następną renowację mogiły Powstańców przeprowadzono w 1965 r., wystawiając nagrobek z krzyżem i płytą granitową, na której wykuto orła powstańczego z koroną i napis.

Osobliwością cmentarza parafialnego jest pomnik z piaskowca Moskali poległych w tej bitwie, który został wystawiony w części środkowej cmentarza przez Rosjan w 1873 r.

w 10-lecie bitwy z polecenia namiestnika Królestwa Polskiego gen. Berga, który rozkazał wznieść nad mogiłą kamienny pomnik w kształcie ściętego ostrosłupa. Pomnik zaprojektował prof. Cesarskiej Akademii Sztuk Pięknych Szalerman, zaś wykonał go warszawski mistrz kamieniarski Sikorski. Pierwotnie pomnik otoczony był żeliwnym ogrodzeniem, które w połowie lat 30. XX w. uległo zniszczeniu. Obecnie zdobią go: hełm, którego używała lejbgwardia cesarskiego grodzieńskiego pułku, tarcza, skrzyżowane szpady, cztery tablice z napisami w języku rosyjskim, poniżej wieniec z liści laurowych, następnie była rzeźba - relief w metalu przedstawiająca rannego rotmistrza Aleksandra Grabbego, wydającego rozkazy ręką. Obok niego siedział ranny książę Urusow (rzeźba ta na skutek działania warunków atmosferycznych odpadła ok. 1927 r.). Na trzech płytach umieszczonych na stronach południowej, północnej i zachodniej pomnika, znajdują się wykute nazwiska kozaków oraz gwardzistów grodzieńskich, biorących udział i poległych w bitwie stoczonej pod Sędziejowicami. Na jednej z płyt wykuto także opis bitwy.

Ponadto na terenie cmentarza parafialnego znajdują się mogiły żołnierzy niemieckich poległych w 1914 r., gdy wybuchła I wojna światowa.

• **Cmentarz parafialny w Grabnie**

Na cmentarzu parafialnym, przy głównej alei po prawej stronie znajduje się zbiorowa mogiła 14 żołnierzy polskich, którzy polegli w dniach 4 - 5 września 1939 r. w bitwie o Józefów, Patoki - Rogoźno. Byli to żołnierze 72 Pułku Piechoty z Radomia: ppor. Baran, kaprale Jan Siemianowski, Jan Sikorski i Józef Wiśniewski, starszy strzelec Stanisław Bębenek oraz strzelcy Józef Fryderyk, Stanisław Galbarczyk, Gembski, Jan Goździejewski, Jan Lament, Józef Marszałek, Stanisław Nowak, Józef Rumianek i Józef Siczek.

W pobliżu znajduje się grób Józefa Kobyłeckiego (ur. 13 sierpnia 1894 r. w Grabnie, zm. 30 października 1969 r. w Londynie) - porucznika piechoty Armii Imperium Rosyjskiego i generała brygady Wojska Polskiego, dowódcy 78 pp. i 13 pp. oraz 2. Półbrygady Strzelców Podhalańskich. Odznaczony Krzyżem Orderu Virtuti Militari i Krzyżem Walecznych. Prochy jego zostały sprowadzone do rodzinnej wsi.

• **Cmentarz parafialny w Marzeninie**

W części południowo - zachodniej miejscowości Marzenin, w rozwidleniu dróg na Wrzesiny i Swędzieniejewice usytuowany jest cmentarz parafialny, na którym znajdują się grób zbiorowy 9 żołnierzy rosyjskich i 2 żołnierzy niemieckich poległych w 1914 r. rozpoczęcia I wojny światowej oraz mogiła 3 żołnierzy polskich, poległych w dniach 5 - 6 września 1939 r. Byli to żołnierze 4 Pułku Piechoty Legionów z Kielc oraz 2 Dywizji Piechoty Legionów Armii Łódź: strzelcy Włodzimierz Bara i Władysław Baran, którzy polegli w Marzeninie oraz strzelec Michał Kołodziejczyk, który poległ w Pruszkowie.

Centralne miejsce na cmentarzu zajmuje czworoboczna, murowana kaplica z końca XIX w., która pełniła w czasie II wojny światowej rolę kościoła.

Natomiast na placu przykościelnym znajdują się historyczne nagrobki, świadczące o tym, że był tu przed laty cmentarz przykościelny. Usytuowany jest na nim obelisk wykonany z kamienia polnego, na którym umieszczono żeliwny krzyż oraz tablicę pamiątkową ku czci Tadeusza Kościuszki, wystawiony przez społeczność parafii Marzenin w 1917 r., w 100 rocznicę śmierci bohatera narodowego.

Ponadto znajduje się klasycystyczna płyta nagrobna Maksymiliana Łączkowskiego herbu Zadora - sędziego powiatu sieradzkiego (1779 - 1821) oraz tablice nagrobne: Nepomuceny z Prązińskich (zm. 1837 r.) i Ewy z Sulimierskich (zm. 1848 r.). Prace archeologiczne dowiodły, że zmarli byli tu chowani już 2500 lat temu.

Cmentarz z ogrodzeniem z końca XIX w. z kamienia polnego i bramą wjazdową od wschodu, z dwoma pękatymi filarami, przykrytymi daszkiem namiotowym.

• **Cmentarz żołnierzy niemieckich w Zamościu**

W Zamościu, przy drodze wojewódzkiej Łask - Widawa, za skrzyżowaniem z drogą powiatową Grabno - Siedlce, usytuowany jest duży cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej o powierzchni 0,4 ha. Pochowano tu żołnierzy niemieckich, poległych w tzw. „bitwie pod Zamościem”, rozegranej w dniach 22 - 30 listopada 1914 r., w której rosyjska 7 DP dowodzona przez pułkownika Józefa Dowbór - Muśnickiego (późniejszego generała Wojska Polskiego) zadała klęskę znacznie silniejszemu wojskom niemieckim. Podczas tej bitwy zbombardowany został kościół parafialny w Grabnie.

• **Pomnik pilota w Emilianowie**

W lesie przy drodze powiatowej usytuowany jest pomnik pilota starszego sierżanta podchorążego Edwarda Kramarskiego, który zginął w walce powietrznej w dniu 2 września 1939 r. w wojnie obronnej, podczas II wojny światowej. Starszy sierżant podchorąży E. Kramarski pośmiertnie został awansowany do stopnia podporucznika. Na nagrobku w Emilianowie jest błąd: nie chorąży, a starszy sierżant podchorąży, poległ nie 11.IX., a 2.IX.1939 r. Śmierć lotnika E. Kramarskiego, przeszła w Sędziejowicach do legendy, a o jego bohaterskiej walce i tragicznej śmierci powstała smutna ballada.

• **Pomnik Rozstrzelanych Więźniów w Woli Marzeńskiej**

W pobliskim lesie, przy drodze powiatowej Marzenin - Pruszków znajduje się miejsce pamięci rozstrzelanych w dniu 17 września 1941 r. przez żołnierzy hitlerowskich 9 nieznanym Polaków, spośród 100 aresztowanych mieszkańców wioski i 10 nieznanym więźniów przywiezionych z łódzkiego więzienia przy ul. Kopernika. Był to odwet za pożar we wsi 4 stogów siana. Na mogile usypano z ziemi kopiec i ustawiono na postumencie krzyż, pod którym widnieje orzeł w koronie koloru srebrnego. W postumencie wykuta jest tablica pamiątkowa.

• **Kurhan - mogiła kozaka w Sobiepanach**

W pobliżu rzeki Grabi, od strony miejscowości Sobiepany, znajduje się mogiła Kozaka - kurhan w formie kopca o stożkowatym, zbliżonym do półkolistego kształcie, z elementami drewniano - kamiennymi, wg miejscowej legendy uczestnika bitwy pod Sędziejowicami w Powstaniu Styczniowym. Legenda ta była opowiadana i przekazywana z pokolenia na pokolenie wśród mieszkańców Sobiepan i okolicznych miejscowości. Jedną z niezujących już dzisiaj osób, które opowiadając tak wiernie odtwarzali wydarzenia tamtych dni, była Rozalia Ciapczyńska. Wspominała ona o bitwie pod Sędziejowicami, stoczonej pomiędzy powstańcami styczniowymi, a kozakami armii carskiej, która miała miejsce w dniu 26 sierpnia 1863 r. Według jej opowiadania bitwa ta rozpoczęła się na polach pod Sędziejowicami od strony Sobiepan i Brodów. Podczas potyczki, rannego kozaka „poniósł” koń,

a zabudowaniami, przez pola w kierunku rzeki Grabi. Na podmokłym terenie ranny spadł z konia, a następnie wykrwawił się i skonał.

o **KAPLICZKI I PRZYDROŻNE KRZYŻE²**

Kapliczki i przydrożne krzyże - niewielkie budowle kultowe, które fundowano jako dary wotywno i obrzędowe, odwieczny element krajobrazu kultowego Polski. Powstawały spontanicznie, jako przejaw zbiorowej lub prywatnej inicjatywy. Najstarsze były budowane z inicjatywy elit społecznych, dopiero później stały się domeną kultury chłopskiej. Są dziełami różnej jakości, poczynając od rutynowych warsztatów doby baroku, poprzez spontaniczne dzieła twórców ludowych, aż po wyroby współczesne.

W każdej miejscowości gminy Sędziejowice znajdują się krzyże i kapliczki. W dużej części są to obiekty, które zostały postawione przed wojną, następnie przebudowane w późniejszych, współczesnych latach, obudowane i ogrodzone, przez co mają współczesny wygląd. Poniżej przedstawione te, które zawierają walory architektoniczne.

Krzyż w Lichawie usytuowany jest na skrzyżowaniu drogi kościelnej z drogą biegnącą przez wieś, osadzono w kamieniu, przy drodze do Sędziejowic w 1911 r.

Krzyż w Sędziejowicach postawiony został w 1897 r. Ufundowała go rodzina Kurasiewiczów. Przetrwiał do dziś prawie w takim samym kształcie. Drugi krzyż, przy ulicy Leśnej, obsadził Piotr Piasecki w 1939 r. Syn Piotra, Franciszek, wykopał na swoim polu kamień, który wykorzystał jako podstawę do wmurowania krzyża. Kilka lat temu, kamienny postument zastąpiono murowanym z cegły, a kamień przewieziono na miejscowy cmentarz. Stoi tuż obok kaplicy cmentarnej.

Kapliczka w Brzeskach - postawiona przed wojną, na ziemiach ówczesnego dziedzica stała murowana kapliczka, którą tworzyły trzy ścianki ze skromnym obrazem w środku. Jednak podczas wojny, pomimo usilnych starań właściciela ziemskiego, została zniszczona przez Niemców. W 1947 r. mieszkańcy wsi Brzeski wspólnymi siłami, pracowali przy odbudowie zniszczonej kapliczki. W miejscu zburzonej budowli, na ziemiach należących po wojnie do rodziny Lubiatowskich, powstała nowa, murowana kapliczka z dachem i ogrodzeniem. Z upływem lat przechodziła drobne remonty, naprawy, wymianę dachu. W 2005 r., dzięki mieszkańcom, została odrestaurowana. W 2013 r., również za pieniądze zebrane wśród mieszkańców, wymieniono okna, parapety, rynny.

Kapliczka świętego Jana - jest to najstarsza kapliczka, która znajduje się między Wolą Marzeńską a Marzeninem. Była zbudowana na początku XIX w. Z opowieści starszych ludzi wynika, że tam pojawiały się duchy, topielce, diabły. Szczególnie znana jest opowieść o przepaści bez dna... Pewnego wieczoru chłop gnał krowy do domu. Nagle pojawiła się przed nim turkawka! Zachwyił się nią, przywiązał krowy do drzewa i jak zaczarowany pobiegł za ptakiem. W pewnym momencie usłyszał głos: „Człowieku, co ty robisz?!” Turkawka natychmiast zniknęła, a chłop ocknął się na skraju przepaści.

² Kapliczki i przydrożne krzyże w Gminie Sędziejowice, Gminna Biblioteka Publiczna w Sędziejowicach, Sędziejowice 2013

Zabytki zachowane na terenie gminy Sędziejowice obiekty świadczą o ciekawej przeszłości oraz o wielokulturowości tego obszaru. Najlepiej zachowanymi na terenie gminy są: kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie oraz dwór w Sędziejowicach - Kolonii. Ogromne znaczenie mają także zabytki architektury sakralnej, a także stanowiska archeologiczne. Na terenie gminy znajdują się nieliczne obiekty mieszkalne z pocz. XX w. mające wartość historyczno - kulturową. Do zachowanych, drewnianych domów mieszkalnych należą obiekty - Lichawa nr 54a, Przymiłów nr 7, Zamość nr 10, Żagliny nr 16. Obiekty te ujęte są w gminnej ewidencji zabytków. Należy jednak pokreślić, że wszystkie zabytki regionu są jednakowo ważne i wzajemnie się uzupełniają, tworząc niepowtarzalny klimat regionu.

Najcenniejszymi zabytkami i pamiątkami przeszłości na terenie gminy Sędziejowice są natomiast:

- murowany kościół parafialny w Marzeninie, z odkrytymi gotyckimi freskami przedstawiającymi sceny biblijne,
- dwór w Sędziejowicach - Kolonii,
- zabytkowe młyny nad Grabią - w Brzeskach, Kozubach, Woli Marzeńskiej i Woli Wężykowej oraz
- cmentarze, pomniki i miejsca pamięci narodowej związane z historią powstania styczniowego 1863 r., a także obu wojen światowych - w Sędziejowicach, Grabnie, Zamościu i Marzeninie.

5.3.1. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Jest to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, także umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Obowiązkiem władz gminy jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa.

Na terenie gminy Sędziejowice szerzeniem kultury zajmuje się Gminny Ośrodek Kultury w Sędziejowicach (GOK), który prowadzi wielokierunkową działalność kulturalną w zakresie tanecznym i muzycznym, m.in. słynie z rozpowszechniania lokalnego folkloru.

Zespoły związane z folklorem funkcjonujące na terenie gminy to:

- Zespół Pieśni i Tańca „Ziemia Sędziejowicka”,

- Zespół Pieśni i Tańca „Sędziejowiczanie” przy Zespole Szkół Rolniczych,
- Kapela Ludowa „Grabianie”,
- Zespół Pieśni i Tańca „Mali Sędziejowiczanie”,
- Kapela Podwórkowa „Sędziej”,
- Zespół Śpiewaczy „Sędziejowianki”,
- Strażacka Orkiestra Dęta „Druh”,
- Klub Piosenki „Metrum”.

Niektóre z tych zespołów mogą poszczycić się nagrodami na szczeblu powiatowym, wojewódzkim oraz międzynarodowym.

Rokrocznie odbywają się Dni Gminy Sędziejowice, podczas których występom artystów towarzyszą pokazy, wystawy i inne atrakcje. Ponadto, każdego roku we wrześniu obchodzone są dożynki gminne.

Na terenie gminy Sędziejowice działa Koło Gospodyń Wiejskich. Zaraz po wojnie organizacja działała bardzo prężnie, organizując liczne imprezy kulturalne i aktywizujące kobiety. Z czasem działalność Koła Gospodyń Wiejskich osłabła, ale w 1977 r. ponownie dochodzi do jej ożywienia. Obecnie liczy kilkadziesiąt pań. Formy działania kobiet są różnorodne, głównie dostosowane do potrzeb pań. Koło zajmuje się m.in. dystrybucją piskląt kurczaków, kaczek, gęsi, organizuje bale karnawałowe, zabawy sylwestrowe i liczne wycieczki krajoznawcze po całym kraju. Obecna pani kierownik GOK założyła zespół śpiewaczek ludowych współpracujący z miejscowym GOK.

W 2004 r., z inicjatywy Krystyny Komorowskiej - ówczesnej kierowniczkii Środowiskowego Domu Samopomocy, działającego przy Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej - powstał Komitet Założycielski Towarzystwa Społeczno - Kulturalnego gminy Sędziejowice. Towarzystwo zostało zarejestrowane w sądzie 18 lipca 2005 r., a jego Zarząd wybrano na Walnym Zebraniu Członków 28 listopada 2005 r. Towarzystwo jest organizacją pozarządową, prowadzącą działalność społecznie użyteczną typu non-profit (bez chęci osiągnięcia zysku) na rzecz mieszkańców gminy Sędziejowice. Podstawowe cele Towarzystwa to:

- rozwijanie i propagowanie inicjatyw, postaw oraz działań sprzyjających rozwojowi społeczno - gospodarczego gminy, z uwzględnieniem aspektów ochrony środowiska,
- prowadzenie i wspieranie inicjatyw w zakresie niesienia pomocy społecznej zwłaszcza rodzinom i osobom będącym w trudnej sytuacji życiowej oraz osobom niepełnosprawnym, a także wyrównywania szans tych osób oraz rodzin,
- podnoszenie poziomu edukacji, oświaty i wychowania, wiedzy oraz umiejętności społeczeństwa,
- wspomaganie działalności w zakresie kultury, popularyzacji historii, tradycji i teraźniejszości gminy, w tym pozytywnych wydarzeń i ludzi,
- rozwój świadomości lokalnej, obywatelskiej i kulturowej,
- ograniczenie zjawisk patologii społecznych, takich jak uzależnienia, bezdomność, agresja i przemoc w rodzinie, a także przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, wspieranie samorządności i demokracji lokalnej, promocja gminy.

Od 2006 r., w pierwszy weekend czerwca, Towarzystwo - przy współpracy z Urzędem gminy Sędziejowice, miejscowymi placówkami oświatowo - kulturalnymi oraz organizacjami społecznymi - organizuje Dni Gminy Sędziejowice.

Na terenie gminy prężnie działa w pełni skomputeryzowana Gminna Biblioteka Publiczna w Sędziejowicach wraz ze swoimi filiami w Marzeninie, Pruszkowie i Siedlcach. Sędziejowicka księżnica należy do najlepszych tego typu placówek w powiecie. W kwietniu 2007 r. zapadła decyzja o utworzeniu w XIX-wiecznym dworku w Sędziejowicach, położonym na terenie Zespołu Szkół Rolniczych im. Władysława Grabskiego, Izby Regionalnej gromadzącej pamiątki historyczne dotyczące gminy oraz szkoły.

Baśnie, ballady, legendy, pieśni³

Na terenie gminy istnieje kilka baśni, np. na temat założyciela Sędziejowic - Sędzieju, Jan Dębski napisał baśń, „opowieść o Sędzieju”.

Z miejscowością Grabno związana jest legenda o Szczerbie. W centrum wsi stała karczma, która była często odwiedzana przez miejscową ludność. W niej odbywały się wesela, które trwały po tygodniu. Co niedziela odbywały się „muzyki”, gdzie ochoczo bawiono się do późna w nocy. Tego typu zabawy były to dobre okazje, aby kultywować polskie tradycje i obyczaje tych okolic. Kiedy porusza się sprawy związane z karczmą wiejską, gdzie w okresie niewoli rozwijało się życie towarzyskie i kulturalne, nie sposób nie wspomnieć opowieści związanej z legendarną postacią wiejskiego skrzypka - Szczerby. Tę legendę warto pamiętać, gdyż być może stanowi ona jedną z przyczyn działalności zespołów folklorystycznych.

Na terenie gminy Sędziejowice znajduje się pomnik pilota Edwarda Kramarskiego w Emilianowie. We wrześniu 1939 r. był jednym z pilotów zasadzki myśliwskiej na lądowisku w Woli Wężykowej. W dniu 2 września 1939 r. przed południem zaliczył ½ zestrzelenia niemieckiego samolotu rozpoznawczego HS126. Po południu tego dnia ok. godziny 16 ppor Kramarski wspólnie z por. Dzwonkiem wystartowali samolotami P11 w celu przechwycenia niemieckiej wyprawy bombowej. Przewaga Niemców była ogromna, mimo to polski myśliwiec przez ok. 30 - 40 minut walczył, robiąc nie tylko uniki, ale także atakując nieprzyjaciół. Po tym czasie P11 ppor. Kramarskiego zaczął zniżać lot i po chwili uderzył w zagajnik w lesie sędziejowickim, niedaleko miejscowości Emilianów. Pilot zginął na miejscu. Śmierć lotnika E. Kramarskiego przeszła w Sędziejowicach do legendy, a o jego bohaterskiej walce i tragicznej śmierci powstała smutna ballada autorstwa Stefana Głębskiego.

Na terenie gminy Sędziejowice żył Jerzy Dębski - długoletni nauczyciel w Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach. Uczył matematyki, fizyki, chemii, biologii i rysunku, wychowawca kilku pokoleń sędziejowickiej młodzieży. Prowadził chór szkolny, nauczał gry na skrzypkach i grał w kapeli ludowej. Zastąpił również ze swej twórczości poetyckiej, m.in.: „Krzyk i Róża. Powieść poetycka o chłopach z lat 1972 - 1981” oraz „Cudowne ziele. 5 baśni wierszem dla dorosłych”. Pieśń „Sędziejowicki walc”, jego autorstwa, jest do dziś wykonywana podczas lokalnych uroczystości.

³ „Złota galeria postaci zasłużonych dla Gminy Sędziejowice. Hołdem powstańcom 1863 r.”

5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Sędziejowice nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.4.1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Sędziejowice znajduje się 5 zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 2). Są to najcenniejsze elementy krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim - rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 2. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków gminy Sędziejowice

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR i DATA REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Marzenin	kościół parafialny. pw. Wniebowzięcia NMP, 1370 - 1372, rozbud. ok. 1750 r.	61-IV-9 z 27.03.1950 r. lutego 325 z; Decyzja zmieniająca chronologię obiektu – PSOZ.IV.5340/17/97 z 19.05.1997 r.
2	Pruszków	park dworski, XIX w.	437/248/A, dec. KL.IV-680/149/67 z 25.07.1967 r.
3	Sędziejowice, ob. Sędziejowice-Kolonia	dwór, pocz. XIX w.	367-IV-29 z 12.10.1946 r. 429/252/A, dec. KL.IV-680/130/67 z 21.07.1967 r.
4	Wola Marzeńska	młyn wodno - elektryczny, k. XIX w.	329/8/86, dec. KL.IX.5340/8/86 z 01.10.1986 r.
5	Wola Wężykowa	ruiny zameczku, XVI w.	441/261/A, dec. KL.IV-680/153/67 z 25.07.1967 r.

5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest między innymi do:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Na terenie gminy Sędziejowice wpisem do rejestru zabytków ruchomych objęto wyposażenie dwóch kościołów (Tabela nr 3). Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych informacji o tych obiektach. Wykaz obiektów znajduje się w Delegaturze Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Sieradzu.

Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Sędziejowice

LP.	ADRES	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTKÓW
1	Marzenin	wyposażenie ruchome z kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP	na podstawie decyzji KL.IV-660/109/71 z dnia 08.11.1971 r., PSOZ.II.5330/2293 z dnia 19.03.1993 r. nr rejestru zabytków ruchomych woj. łódzkiego B/103/1-34
2	Grabno	wyposażenie ruchome z kościoła parafialnego pw. św. Wacława	na podstawie decyzji KL.IV-660/104/71 z dnia 06.11.1971 r. nr rejestru zabytków ruchomych woj. łódzkiego B/177/1-14

5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661). Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno - budowlanej (art. 39 ust. 3 ustawy Prawo budowlane). Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. ustawy o Planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy Prawo budowlane). Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna ewidencja zabytków gminy Sędziejowice została opracowana w 2007 r. Przy opracowaniu GPOnZ dokonano aktualizacji gminnej ewidencji zabytków, w wyniku której z ewidencji usunięto 4 obiekty, które zostały wyburzone lub przebudowane. Dodano 5 obiektów posiadających walory zabytkowe. Gminna ewidencja zabytków została przyjęta Zarządzeniem nr 512/18 Wójta Gminy Sędziejowice z dnia 5 listopada 2018 r.

Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków gminy Sędziejowice przedstawia tabela poniżej - Tabela nr 4.

Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Sędziejowice

LP.	MIEJSCOWOŚĆ, ADRES	OBIEKT ZABYTKOWY	LOKALIZACJA
1	Brzeski nr 7	Dwór	na ptn. - zach. skraju wsi, przy głównej drodze
2	Brzeski nr 7	Relikt parku podworskiego	na północno-zachodnim skraju wsi, przy głównej drodze
3	Brzeski, dz. nr 49	Kapliczka	naprzeciwko nr 42
4	Brzeski nr 86	Młyn wodny	na prawym brzegu rzeki Grabi, przy głównej drodze
5	Grabia, dz. nr 172/1	Kapliczka	przy kaplicy filialnej Narodzenia Matki Bożej
6	Grabno nr 11	Plebania	przy głównej drodze, naprzeciw kościoła
7	Grabno, dz. nr 21	Cmentarz parafialny	położony na ptn. - zach. krańcu wsi, nieco odsunięty od głównej drogi
8	Grabno, dz. nr 113/1	Park wiejski	na ptn. od głównej drogi w okolicy Kościoła pw. Św. Wacława
9	Lichawa nr 54a	Budynek mieszkalny	w centrum wsi, odsunięty od drogi
10	Marzenin, ul. Łaska 9B	Plebania w zespole kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP	w zespole kościoła
11	Marzenin, ul. Łaska 9A	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP	w centrum wsi, przy placu Różanym
12	Marzenin, ul. Łaska, dz. nr 678	Dzwonnica w zespole kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP	w zespole kościoła
13	Marzenin, ul. Łaska, dz. nr 678	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP	w zespole kościoła
14	Marzenin, ul. Łaska, dz. nr 678	Ogrodzenie w zespole kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP	w zespole kościoła
15	Marzenin, ul. Wrzesińska 2	Cmentarz parafialny	na zach. skraju wsi
16	Marzenin, ul. Wrzesińska 2	Kaplica cmentarna w zespole cmentarza parafialnego	w zespole cmentarza parafialnego
17	Marzenin, ul. Wrzesińska 2	Ogrodzenie w zespole cmentarza parafialnego	w zespole cmentarza parafialnego
18	Marzenin, ul. Łaska naprzeciwko nr 1, dz. nr 222/2	Kapliczka	przy głównej drodze, obok plebani
19	Marzenin, ul. Łaska dz. nr 546/3	Kapliczka	przy głównej drodze, ok. 2 km od Marzenina, w kierunku Woli Marzeńskiej
20	Nowe Kozuby nr 1	Młyn wodny	lewy brzeg rzeki Grabi, przy drodze z Kozub do Podul, ok. 1 km na zach.

			od szosy z Łasku do Widawy
21	Podule nr 21	Dwór	na zach. skraju wsi
22	Podule, przy nr 22, dz. nr 161	Obora w zespole dworskim	na zachodnim skraju wsi, pośród zabudowań gospodarstwa rolnego
23	Podule, dz. nr 161	Relikt parku podworskiego	na ptn. - zach. skraju wsi przy drodze do Zduńskiej Woli
24	Pruszków, ul. Główna 28	Budynek mieszkalny	-
25	Pruszków, ul. Parkowa 1	Oficyna w zespole dworskim	w zespole dworskim
26	Pruszków, ul. Parkowa 1	Obora w zespole dworskim	w zespole dworskim
27	Pruszków, ul. Parkowa 1	Budynek gospodarczy w zespole dworskim	w zespole dworskim
28	Pruszków, ul. Parkowa 1	Lodownia w zespole dworskim	w zespole dworskim
29	Pruszków, ul. Parkowa 1	Park w zespole dworskim	w zespole dworskim
30	Pruszków, ul. Parkowa 1	Lamus w zespole dworskim	w zespole dworskim
31	Pruszków, ul. Parkowa 1	Czworak podworski w zespole dworskim	w zespole dworskim
32	Przymiłów nr 7	Budynek mieszkalny	w centrum wsi, odsunięty od drogi głównej
33	Sędziejowice, ul. Powstańców 1863 Roku 14	Plebania	przy kościele, na zach. krańcu wsi, przy drodze do Koloni Sędziejowice
34	Sędziejowice, ul. Łódzka, dz. nr 90	Cmentarz parafialny	w centrum wsi, przy drodze Widawa-Łask
35	Sędziejowice, ul. Łódzka, dz. nr 90	Ogrodzenie cmentarza parafialnego	w zespole cmentarza
36	Sędziejowice-Kolonia nr 10A	Pałac, ob. szkoła w zespole dworskim	w zespole dworskim
37	Sędziejowice-Kolonia, dz. nr 25/1, 25/6	Dwór w zespole dworskim	w zespole dworskim
38	Sędziejowice-Kolonia, dz. nr 25/1, 25/6	Park w zespole dworskim	w zespole dworskim
39	Sędziejowice-Kolonia, dz. nr 25/6	Ogrodzenie w zespole dworskim	w zespole dworskim
40	Sędziejowice, ul. Kolejowa, dz. nr 167/3	Zespół Dworca PKP	
41	Sędziejowice, ul. Powstańców 1863 Roku 19-21	Budynek mieszkalny	-
42	Sędziejowice, ul. Powstańców 1863 Roku 8	Budynek mieszkalny	

43	Wola Marzeńska nr 4	Młyn wodno - elektryczny	Wola Marzeńska 4a, przy głównym skrzyżowaniu dróg
44	Wola Marzeńska, dz. nr 319/6	Park wiejski	przy głównym skrzyżowaniu dróg, dostępny z drogi prowadzącej na ptn.
45	Wola Wężykowa, dz. nr 136/1	Ruiny zameczku	w centrum wsi, przy drodze Widawa-Łask
46	Wola Wężykowa, dz. nr 148/6	Relikt parku dworskiego	ok 0,5 km. na wsch. od drogi Widawa-Łask
47	Zamość nr 10	Budynek mieszkalny	w centrum wsi, przy głównej drodze
48	Zamość, dz. nr 231, 232	Cmentarz wojenny	w lesie przy drodze Widawa-Łask
49	Żagliny nr 16	Budynek mieszkalny	przy głównej drodze, na zachód od skrzyżowania dróg

*Obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

5.6. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst - razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Środowisko kulturowe gminy Sędziejowice zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki kamienia (neolit) do epoki nowożytnej. Stanowiska zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Na obszarze gminy zlokalizowano 189 stanowisk archeologicznych o różnicowanym znaczeniu, będących świadectwem wielowiekowego osadnictwa. Stanowią one świadectwo obecności osiedli ludzkich na przestrzeni wieków. Spośród zabytków archeologicznych największe znaczenie dla odtworzenia historii miejscowego osadnictwa mają osady. Rozwój sieci osadniczej na terenie gminy Sędziejowice związany jest z kulturą łużycką, przeworską i prapolską.

Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Ze względu na wymagania związane z ochroną zabytków oraz ich znaczeniem dla tzw. turystyki dziedzictwa kulturowego, archeologiczne zabytki nieruchome można podzielić na zabytki widoczne i niewidoczne w krajobrazie.

Zabytki o własnej formie krajobrazowej to głównie pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano - ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną (niematerialną) w postaci pozostałości dawnych miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów) itp. Stanowią one około 10% znanych stanowisk archeologicznych.

Najczęściej przedmiotem zainteresowania zarówno turystów, jak i geografów turystyki oraz służb konserwatorskich, są stanowiska archeologiczne o wyraźnej, widocznej w terenie formie krajobrazowej. Dlatego grodziska, tj. pozostałości dawnych grodów, są najczęściej wspomniane w przewodnikach, jako miejsca atrakcyjne dla turystyki.

Spis stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków został przedstawiony poniżej, w Tabeli nr 5.

Tabela nr 5. Spis stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z terenu gminy Sędziejowice

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU AZP	NR STAN. W MIEJSCOWOŚCI	NR STAN. NA OBSZARZE
1	Bilew	70-48	1	18
2	Bilew	70-48	2	19
3	Bilew	70-48	3	20
4	Brody	71-47	1	12
5	Brody	71-47	2	13
6	Brody	71-47	3	14
7	Brody	71-47	4	15
8	Brody	71-47	5	16
9	Brody	71-47	6	17
10	Brody	71-47	7	18
11	Brody	71-47	8	19
12	Brody	71-47	9	20
13	Brody	71-47	10	21
14	Brody	71-47	11	22
15	Brody	71-47	12	23
16	Brody	71-47	13	48
17	Dobra	71-48	1	5
18	Dobra	71-48	2	6
19	Dobra	71-48	3	13
20	Dobra	71-48	4	14
21	Dobra	71-48	5	16
22	Grabia	71-47	1	39
23	Grabia	71-47	2	40
24	Grabia	71-47	3	41
25	Grabia	71-47	4	42
26	Grabia	71-47	5	56
27	Grabia	71-47	6	57

28	Grabia			d. nr 1
29	Grabica	72-47	1	18
30	Grabica	72-47	2	20
31	Grabica	72-47	3	21
32	Grabica	72-47	4	22
33	Grabica	72-47	5	23
34	Grabica	72-47	6	24
35	Grabica	72-47	7	25
36	Grabica	72-47	8	26
37	Grabica	72-47	9	27
38	Grabno	72-47	1	32
39	Grabno	72-47	2	33
40	Grabno	73-47	3	48
41	Grabno	73-47	4	49
42	Grabno	73-47	5	50
43	Grabno	73-47	6	51
44	Grabno	73-47	7	55
45	Grabno	73-47	8	56
46	Grabno	73-47	9	57
47	Grabno	73-47	10	58
48	Grabno	73-47	11	59
49	Grabno	73-47	12	71
50	Grabno	73-47	13	72
51	Grabno	73-47	14	73
52	Grabno	73-47	15	74
53	Grabno - Zamość	73-47	1	60
54	Grabno - Zamość	73-47	2	61
55	Grabno - Zamość	73-47	3	62
56	Grabno - Zamość	73-47	4	63
57	Grabno - Zamość	73-47	5	64
58	Grabno - Zamość	73-47	6	65
59	Jagielnik	72-47	1	3
60	Jagielnik	72-47	2	4
61	Jagielnik	72-47	3	5
62	Kamostek	71-48	1	1
63	Kamostek	71-48	2	2
64	Kamostek	71-48	3	3
65	Kamostek	71-48	4	4
66	Kolonia Brzeski	71-47	1	43
67	Kolonia Brzeski	71-47	2	44
68	Kolonia Brzeski	71-47	3	45
69	Kolonia Brzeski	71-47	4	46
70	Kolonia Brzeski	71-47	5	47
71	Kolonia Dobra	71-48	1	17
72	Kolonia Kamostek	72-48	1	34
73	Kolonia Kamostek	72-48	2	35

74	Kolonia Kustrzyce	71-47	1	61
75	Kolonia Kustrzyce	71-47	2	62
76	Kolonia Kustrzyce	71-47	3	63
77	Kolonia Kustrzyce	71-47	4	64
78	Kolonia Kustrzyce	71-47	5	65
79	Kolonia Kustrzyce	71-47	6	66
80	Kolonia Kustrzyce	71-47	7	67
81	Kolonia Kustrzyce	71-47	8	68
82	Kolonia Kustrzyce	71-47	9	69
83	Kolonia Kustrzyce	71-47	10	70
84	Korczyska	73-48	1	35
85	Korczyska	73-48	2	36
86	Korczyska	73-48	3	38
87	Korczyska	73-48	4	39
88	Korczyska	73-48	5	58
89	Korczyska	73-48	6	61
90	Kresy	70-47	1	46
91	Kresy	70-47	2	55
92	Kustrzyce	71-47	1	2
93	Kustrzyce	71-47	2	3
94	Kustrzyce	71-47	3	4
95	Kustrzyce	71-47	4	5
96	Kustrzyce	71-47	5	6
97	Kustrzyce	71-47	6	25
98	Kustrzyce	71-47	7	26
99	Kustrzyce	71-47	8	27
100	Lichawa	71-47	1	1
101	Lichawa	71-47	2	7
102	Lichawa	71-47	3	8
103	Lichawa	71-47	4	9
104	Lichawa	71-47	5	10
105	Lichawa	71-47	6	11
106	Lichawa	71-47	7	24
107	Lichawa	71-47	8	49
108	Marzenin	70-47	1	6
109	Marzenin	70-47	2	7
110	Marzenin	70-47	3	10
111	Marzenin	70-47	4	40
112	Marzenin	70-47	5	41
113	Marzenin	70-47	6	42
114	Marzenin	70-47	7	43
115	Marzenin	70-47	8	44
116	Marzenin	70-47	9	45
117	Marzenin	70-47	10	47
118	Marzenin	70-47	11	54
119	Marzenin	70-47	12	55

120	Niecenia	70-48	1	35
121	Niecenia	70-48	2	36
122	Osiny	72-48	1	55
123	Osiny	72-48	2	56
124	Osiny	72-48	3	57
125	Osiny	72-48	4	58
126	Osiny	72-48	5	59
127	Osiny	72-48	6	60
128	Osiny	72-48	7	64
129	Podule	72-47	1	6
130	Pruszków	71-48	1	9
131	Pruszków	71-48	2	18
132	Przymiłów	71-47	1	50
133	Przymiłów	71-47	2	51
134	Przymiłów	71-47	3	52
135	Przymiłów	71-47	4	53
136	Przymiłów	71-47	5	54
137	Przymiłów	71-47	6	55
138	Przymiłów Kolonia	71-47	1	32
139	Przymiłów Kolonia	71-47	2	33
140	Przymiłów Kolonia	71-47	3	34
141	Przymiłów Kolonia	71-47	4	35
142	Przymiłów Kolonia	71-47	5	36
143	Rososza	71-48	1	24
144	Rososza	71-48	2	23
145	Sędziejowice	72-47	1	1
146	Sędziejowice	72-47	2	2
147	Sędziejowice	72-48	3	31
148	Sędziejowice	72-48	4	32
149	Sędziejowice	72-48	5	33
150	Sędziejowice	72-48	6	36
151	Sędziejowice	72-48	7	37
152	Sędziejowice	72-48	8	38
153	Siedlce	73-47	1	102
154	Siedlce	73-47	2	103
155	Siedlce	73-47	3	104
156	Siedlce	73-47	4	105
157	Stare Kozuby	72-47	1	13
158	Stare Kozuby	72-47	2	14
159	Stare Kozuby	72-47	3	15
160	Stare Kozuby	72-47	4	16
161	Stare Kozuby	72-47	5	17
162	Stare Kozuby	72-47	6	19
163	Stare Kozuby	72-47	7	31
164	Stypuły	71-47	1	28
165	Stypuły	71-47	2	31

166	Trzciniec	72-47	1	30
167	Trzciniec	73-48	2	31
168	Trzciniec	73-48	3	32
169	Trzciniec	73-48	4	33
170	Trzciniec	73-48	5	34
171	Trzciniec	73-48	6	37
172	Trzciniec	73-48	7	55
173	Trzciniec	73-48	8	56
174	Trzciniec	73-48	9	57
175	Wola Marzeńska	71-48	1	20
176	Wola Marzeńska	71-48	2	21
177	Wola Marzeńska	71-48	3	22
178	Wola Wężykowa	72-47	1	28
179	Wrzosey	72-47	1	34
180	Żagliny	72-48	1	39
181	Żagliny	72-48	2	40
182	Żagliny	72-48	3	41
183	Żagliny	72-48	4	42
184	Żagliny	72-48	5	43
185	Żagliny	72-48	6	44
186	Żagliny	72-48	7	45
187	Żagliny	72-48	8	51
188	Żagliny	72-48	9	52
189	Żagliny	72-48	10	53
190	Żagliny	72-48	11	54
191	Żagliny	72-48	13	62
192	Żagliny	72-48	14	63
193	Żagliny	72-48	15	65

*Obiekt zaznaczony na niebiesko wpisany jest do rejestru zabytków

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Zasady te należy ująć w postaci nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2003 r. nr 164, poz. 1587). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (tekst jednolity Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania

przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku. W przypadku stanowisk płaskich, przy zmianie istniejących planów, należy dążyć do wypracowania zapisów, dzięki którym w sposób maksymalnie zrównoważony pogodzi się potrzebę ochrony zabytku z dotychczasową funkcją terenu. Jeżeli jednak nie jest to możliwe, należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych stanowiska archeologicznego zagrożonego zniszczeniem wskutek dopuszczonej działalności (jedynie w przypadku stanowisk płaskich; w przypadku stanowisk o własnej formie terenowej należy dążyć do jego pełnej ochrony).

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy - analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

- S - STRENGTHS, czyli silne strony,
- W - WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- O - OPPORTUNITIES, czyli szanse,
- T - THREATS, czyli zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można - ze względu na ich pochodzenie - na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne - umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT (Tabela nr 6), skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego gminy Sędziejowice. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe.

W Tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla

rozwoju gminy. Dziedzictwo gminy tworzy bowiem jego historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również w tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat.

Tabela nr 6. Analiza SWOT

CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE W GMINIE SĘDZIEJOWICE	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; • aktywna działalność Gminnego Ośrodka Kultury w Sędziejowicach; • wydarzenia kulturalne organizowane na terenie gminy; • tereny objęte prawnymi formami ochrony przyrody: Park Krajobrazowy Międzyrzecza Warty i Widawki, Rezerваты Przyrody, obszar Natura 2000, zespoły przyrodniczo - krajobrazowe, pomniki przyrody, użytki ekologiczne, korytarze ekologiczne; • liczne występowanie stanowisk archeologicznych; • zachowane obiekty architektury sakralnej i kultu religijnego; • unikatowe zabytki techniki - młyny; • kultywowanie tradycji kulturalnych i ludowych, w tym liczne legendy, baśnie i pieśni o gminie Sędziejowice. 	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczający stan zabezpieczenia obiektów zabytkowych; • postępujący proces ich niszczenia; • brak szczegółowych zapisów dla obiektów zabytkowych w obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego gminy; • niewielkie środki budżetu gminy przeznaczane na ochronę zabytków; • niewystarczająca wizualizacja obszaru (niewiele tablic informacyjnych, oznakowań tras, szlaków, miejsc historycznych); • stosunkowo niewielka dbałość właścicieli o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • niewykorzystanie potencjału turystycznego gminy i położenia; • brak punktów informacji turystycznej na terenie gminy; • brak uchwały na dotacje celowe, na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie w większym stopniu dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych i programach rozwojowych gminy oraz powiązanie promocji zabytków z turystyką; • duża ilość wolnych terenów inwestycyjnych (turystyka, usługi, handel, drobny przemysł); • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo - budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • kreatywność inwestorów turystycznych; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • rozszerzenie i polepszenie bazy noclegowej i gastronomicznej; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • oznakowanie tras turystycznych pod kątem zabytków i atrakcji turystycznych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • rozwój działalności gospodarczej/ agroturystycznej o charakterze turystycznym na bazie dziedzictwa kulturowego; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego. 	<ul style="list-style-type: none"> • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • niewykorzystanie potencjału turystycznego poprzez niedoinwestowanie infrastruktury: punktów widokowych, bazy noclegowej, ścieżek spacerowych i rowerowych; • słaba kondycja i sytuacja ekonomiczna, spadek dochodów ludności wiejskiej; • pogarszający się stan techniczny obiektów zabytkowych na terenie gminy; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne tj. dobro zabytku; • samowola budowlana - wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy - np. nieprzemysłowej, niezgodnej z historyczną kolorystyką, architektury niezgodnej z lokalnymi tradycjami.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ (art. 87 ust. 2), do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W GPOnZ wyznaczono trzy priorytety, kierunki działań oraz zadania. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4 - letni okres obowiązywania GPOnZ. Jest to kontynuacja opracowanych priorytetów wraz z kierunkami działań i zadaniami w Gminnym programie opieki nad zabytkami na lata 2014 - 2017. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji ze zrealizowanych zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 7, 8, 9.

W związku z wyznaczonymi celami głównymi samorząd w kwestii dziedzictwa kulturowego powinien kierować się następującymi priorytetami:

PRIORYTET I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego oraz wyeksponowanie zabytków jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy Sędziejowice.

PRIORYTET II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego w oparciu o dziedzictwo kulturowe.

PRIORYTET III: Dokumentowanie dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości i konkurencyjności regionu przy wykorzystaniu zasobów dziedzictwa kulturowego.

Tabela nr 7. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I

PRIORYTET I: REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ WYEKSPONOWANIE ZABYTEKÓW JAKO ELEMENT ROZWOJU SPOŁECZNO - GOSPODARCZEGO GMINY SĘDZIEJOWICE.		
KIERUNKI DZIAŁANIA	ZAKRES ZADAŃ	SPOSÓB WERYFIKACJI
ZAHAMOWANIE PROCESU DEGRADACJI ZABYTEKÓW I DOPROWADZENIE DO POPRAWY STANU ICH ZACHOWANIA	Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych.	Czy opracowano plan, co zrealizowano, dla ilu obiektów
	Prowadzenie systematycznych prac remontowo - konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy (w ramach opracowanego planu remontów).	Jakie zaplanowano/ wykonano prace, jakie koszty, ile obiektów
	Podjęcie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków.	Czy i ile pozyskano środków, na co przeznaczono, z jakich funduszy
	Opracowanie uchwały w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane dotyczące zabytków, uwzględniające obowiązujące przepisy dające możliwość dotowania także obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Czy opracowano uchwałę
	Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: 1. Bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków; 2. Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną; 3. Skreślenia z gez obiektów nieistniejących.	Ilość przeprowadzonych aktualizacji, czy dodano/usunięto obiekt z ewidencji
	Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w celu określenia zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych.	Czy opracowano zasady, gdzie umieszczono

	Przejęcie przez gminę zabytków niebędących własnością gminy celem zabezpieczenia ich przed dalszą degradacją.	Czy i jakie przejęto objekty, na jaki cel
	Organizowanie prac interwencyjnych dla bezrobotnych mieszkańców gminy we współpracy z Urzędem Pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną konserwatorską.	Ilość osób biorących udział, gdzie przeprowadzono prac, ich zakres
PODEJMOWANIE DZIAŁAŃ ZWIĘKSZAJĄCYCH ATRAKCYJNOŚĆ ZABYTKÓW NA POTRZEBY SPOŁECZNE, TURYSTYCZNE I EDUKACYJNE	Określenie zasad udostępniania obiektów zabytkowych w celach turystycznych wspólnie z właścicielami zabytków.	Forma współpracy, jakie objekty udostępniono
	Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni oraz cmentarzach, tworzących krajobraz kulturowy gminy.	Jakie prace wykonano, gdzie, ilość poniesionych środków
	Wprowadzenie dodatkowego oznakowania na terenie gminy w celu ułatwienia dojazdu do obiektów zabytkowych, np. cmentarze, pomniki, kapliczki.	Czy i gdzie wprowadzono oznakowanie
	Poprawa dostępności obiektów zabytkowych dla osób niepełnosprawnych.	Czy i gdzie wprowadzono udogodnienia, przy jakich obiektach, w jakiej formie
OKREŚLANIE WARUNKÓW WSPÓŁPRACY Z WŁAŚCICIELAMI PRYWATNYMI OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH ZLOKALIZOWANYCH NA TERENIE GMINY SĘDZIEJOWICE	Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskania dodatkowego wsparcia finansowego na ich utrzymanie lub renowację.	W jakiej formie przekazywano informacje, czego dotyczyły, wartość pozyskanego dofinansowania, skąd je otrzymano

Tabela nr 8. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II

PRIORYTET II: OCHRONA I ŚWIADOME KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO W OPARCIU O DZIEDZICTWO KULTUROWE.		
KIERUNKI DZIAŁANIA	ZAKRES ZADAŃ	SPOSÓB WERYFIKACJI
ZINTEGROWANA OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO	Ustalenie ochrony elementów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dla obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Jakie ustalenia określono, dla jakich obiektów, jakie zapisy zmieniono/ dodano
	Realizacja i kontrola zapisów dotyczących opieki i ochrony zabytków, zawartych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania	

	przestrzennego gminy Sędziejowice oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.	
--	---	--

Tabela nr 9. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr III

PRIORYTET III: DOKUMENTOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ PROMOCJA I EDUKACJA SŁUŻĄCA BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI I KONKURENCYJNOŚCI REGIONU PRZY WYKORZYSTANIU ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.		
KIERUNKI DZIAŁANIA	ZAKRES ZADAŃ	SPOSÓB WERYFIKACJI
EDUKACJA I POPULARYZACJA WIEDZY O REGIONALNYM DZIEDZICTWIE KULTUROWYM	Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych dziedzictwu kulturowemu gminy.	Ilość wydanych publikacji, gdzie się ukazały, czego dotyczyły
	Promocja wiedzy o regionie, w tym zabytkach gminy, podczas corocznych Dni Gminy Sędziejowice oraz innych imprez kulturowych organizowanych na terenie gminy.	Jakie obiekty promowano, gdzie, w jakiej formie, z kim współpracowano
	Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych poświęconych dziedzictwu kulturowemu gminy.	Ilość zorganizowanych imprez, gdzie się odbyły, czego dotyczyły, ilość osób uczestniczących, ilość poniesionych środków
	Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć edukacyjnych w szkołach prowadzonych przez gminę Sędziejowice.	Czy i gdzie wprowadzono tematykę, czego dotyczyło
ROZPOZNANIE OBIEKTÓW, ZESPOŁÓW ORAZ OBSZARÓW ZABYTKOWYCH ZWIĄZANE Z PRZYGOTOWYWANYM LUB REALIZOWANYM PROCESEM INWESTYCYJNYM	Bieżący monitoring i weryfikacja substancji zabytkowej ujętej w gminnej ewidencji zabytków w celu zapobiegania dewastacji poszczególnych obiektów.	Przy ilu obiektach i jak często przeprowadzono monitoring, jakich, wnioski
	Finansowanie wykonania inwentaryzacji architektoniczno - konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych.	Wartość potrzebnych/ przekazanych środków, na jakie obiekty
PROMOCJA REGIONALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY POPRZEZ ZAPEWNIENIE	Utworzenie gminnego systemu informacji i promocji środowiska kulturowego gminy Sędziejowice, głównie przy wykorzystaniu stron internetowych gminy i jej jednostek organizacyjnych.	Czy utworzono, w jakiej formie, czego dotyczyły, wartość przeznaczonych środków

SZEROKIEGO DOSTĘPU DO INFORMACJI O ISTNIEJĄCYM DZIEDZICTWIE KULTUROWYM SŁUŻĄCEJ KREACJI PRODUKTÓW TURYSTYKI KULTUROWEJ	Opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego, jako warstwy w Systemie Informacji Przestrzennej Urzędu Gminy.	Czy utworzono warstwę, jakie informacje zamieszczono, dla ilu obiektów
	Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą tablic informacyjnych) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy.	Jakie obiekty oznakowano, w jaki sposób, ilość zaplanowanych/poniesionych środków
	Wyznaczenie szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych, konnych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	Czy i ile opracowano szlaków, jakie obiekty zostały ujęte
	Wydanie przewodnika turystycznego po gminie Sędziejowice, zawierającego aktualne dane o szlakach turystycznych, bazie gastronomiczno - noclegowej, atrakcjach oraz dostępności dla osób niepełnosprawnych.	Czy wydano, w jakiej formie, z kim współpracowano, czego dotyczyły,

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno - prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

• instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
- dokumenty wydawane przez Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz w ramach porozumienia przez Powiatowego Konserwatora Zabytków w Poznaniu wynikające z przepisów ustawowych;
- uchwały miejscowego samorządu odnoszące się do zagadnień regulujących kształtowanie przestrzeni.

• instrumenty finansowe:

- finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków;
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;

- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego - prywatnego” (PPP).

• **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Sędziejowice;
- edukacja kulturowa;
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
- informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy;
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury gminy, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy;
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygoszparowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• **Źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- dotacje wojewódzkie i powiatowe;
- dotacje gminne;
- dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny;
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW);
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- fundusze od fundacji;
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

• **Źródła zagraniczne:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych;
- źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020;
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;

- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** - Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków działając na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz mając na uwadze przepisy zawarte w ustawie z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych ustala kryteria i sposób naboru wniosków oraz rozdziału środków finansowych

na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ramach środków przyznanych przez Wojewodę łódzkiego, pozostających w dyspozycji łódzkiego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Wnioski o udzielenie dofinansowania zadań składa się w terminach:

- do dnia 28 lutego - na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone w bieżącym roku,
- do dnia 30 czerwca - na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Radę Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Dotacje z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa łódzkiego - regulamin określający zasady, tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków województwa łódzkiego określa uchwała nr XIX/358/11 Sejmiku Województwa łódzkiego z dnia 20 grudnia 2011 r., dotycząca zabytków nieruchomości, ruchomych lub archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego, znajdujących się na stałe w granicach administracyjnych i posiadających duże znaczenie dla dziedzictwa kulturowego województwa łódzkiego. Termin składania wniosków wyznaczony w ogłoszeniu o konkursie podanym do publicznej wiadomości (co najmniej trzydziestodniowy).

• **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 994 ze zm.) dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez radę gminy.

Gmina Sędziejowice nie ma opracowanej uchwały określającej zasady udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

• Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszającym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- a) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- b) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- c) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- d) Architektura i budownictwo drewniane;
- e) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne;
- f) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

Pełny regulamin konkursu wraz z kartą zgłoszeniową dostępny jest na stronie: http://www.nid.pl/pl/Dla_wlascieli_i_zaradcow/Zabytek_zadbany/.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• **Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi pn. „Przyrodnicze perły województwa łódzkiego - program rewaloryzacji zabytkowych parków”**

Program ukierunkowany jest na finansowe wsparcie działań podejmowanych w parkach usytuowanych na terenie województwa łódzkiego, objętych ochroną na podstawie Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zwanych dalej parkami lub obiektami, pod warunkiem, że są one ogólnodostępne, a wejście na ich teren jest nieodpłatne. Celem Programu jest zachowanie i ochrona dziedzictwa historyczno - przyrodniczo - kulturowego wyżej wymienionych obiektów poprzez ich rewaloryzację.

Podjęte w ramach Programu działania mają jednocześnie służyć dostosowaniu chronionych parków do potrzeb społecznych i edukacyjnych oraz umożliwić społeczeństwu korzystanie z ich walorów przyrodniczych.

Nabór wniosków odbywa się w terminach określonych w Regulaminach kolejnych edycji Konkursu, których ilość uzależniona jest od stopnia rozdysponowania środków przeznaczonych na realizację Programu.

Forma dofinansowania - Dotacja i pożyczka, przy czym otrzymanie dotacji warunkowane jest zaciągnięciem pożyczki.

Szczegółowe informacje znajdują się na stronie: http://www.wfosigw.lodz.pl/konkursy_na_dotacje_funduszu/article,2088,1,1.html.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013 - 2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. Służą temu stabilne przychody, doświadczony kadry oraz wypracowane formy współpracy z beneficjentami.

Wyznaczony cel generalny Strategii działania NFOŚiGW: „Poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku”, realizowany jest w ramach czterech priorytetów:

- Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi;
- Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi;
- Ochrona atmosfery;
- Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej z końcem listopada rozpoczyna przyjmowanie wniosków w ramach nowej unijnej perspektywy. W ramach uruchomionych działań zostanie udostępnionych na projekty środowiskowe ponad 5 mld zł.

- **Program Dom Kultury+**

Organizatorem Programu Dom Kultury+ jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu Kultura - Interwencje jest tworzenie warunków dla wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym. Pilotażowa edycja programu odbyła się w 2013 r.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura - Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

- **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź - KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. Jest to pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2019, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

Szczegółowe informacje znajdują się na stronie internetowej - <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/programy-ministra/programy-mkidn-2018/ochrona-zabytkow-archeologicznych.php>.

9.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

• **Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014 - 2020**

Zostały opracowane trzy typy programów: transgraniczne, transnarodowe i międzyregionalne na lata 2014 - 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja ma na celu wzmocnienie współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;
- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;
- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć między innymi kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

• **Kreatywna Europa**

Kreatywna Europa to nowy program Unii Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych. Program ten będzie realizowany w latach 2014 - 2020 i będzie zawierał trzy komponenty: MEDIA, KULTURA i część międzysektorową z nowym instrumentem finansowym od 2016 r. Nowe priorytety, które pojawiają się w Kreatywnej Europie wynikają z analizy obecnej sytuacji sektorów kultury w Europie i problemów, jakie napotykają europejscy artyści. Są to przede wszystkim: budowanie kompetencji sektorów kultury i kreatywnych do skutecznego działania na poziomie ponadnarodowym oraz strategiczne budowanie i rozwój publiczności dla odbioru europejskich dzieł i zwiększanie dostępu do kultury.

Komponent Kultura jest częścią programu Kreatywna Europa skierowaną do instytucji, organizacji i innych podmiotów działających w sektorach kultury i kreatywnych. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji.

• **Program Europa dla Obywateli 2014 - 2020**

Powyższy program jest kolejnym programem wspólnotowym skierowanym na realizację „miękkich” działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego, którego celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli państw członkowskich.

Celami ogólnymi programu są:

- rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy i uczestnictwa w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy;
- rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE wśród obywateli;
- pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy.

Cele ogólne realizowane są na poziomie ponadnarodowym za pomocą celów szczegółowych, do których należy:

- gromadzenie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości;
- wspieranie działań, debat i refleksji na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego;
- przybliżanie Europy obywatelom przez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej historii;
- zachęcanie obywateli i organizacji obywatelskich we wszystkich krajach do wzajemnych kontaktów, umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi” a nowymi członkami UE.

Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć i Obywatelstwo europejskie oraz Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie, które są uzupełnione przez działanie horyzontalne nazwane „waloryzacją”, sprowadzające się do analizy, rozpowszechniania i wykorzystania wyników projektów dofinansowanych

z Programu „Europa dla Obywateli”. Minimalna kwota dofinansowania projektu to 60 000 euro, maksymalna 600 000 euro. Wsparcie finansowe Unii nie może przekroczyć 70% całkowitego budżetu. Wnioski mogą składać organizacje badające europejską politykę publiczną (ośrodki analityczne) lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego, które przez swoje stałe i regularnie prowadzone działania wnoszą konkretny wkład w realizację celów programu Europa dla Obywateli, a ponadto spełniają wszystkie następujące wymagania:

- posiadają osobowość prawną co najmniej od czterech lat,
- działają na poziomie europejskim,
- nie są nastawione na zysk,
- mają siedzibę w jednym z krajów członkowskich UE, krajach EFTA i innych, jeśli podpisały one w 2014 r. protokół ustaleń z Komisją Europejską.

• Program operacyjny infrastruktura i środowisko 2014 - 2020

Program Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet programu wynosi ponad 27,4 mld euro z Funduszy Europejskich (FE), czyli ok. 115 mld zł.

Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego - alokacja z FE 467,3 mln euro: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

• Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020

Projekt programu operacyjnego Polska Cyfrowa przygotowały Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji oraz Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Program został przyjęty przez rząd 8 stycznia 2014 r., 5 grudnia 2014 r. przez Komisję Europejską. Celem tego programu jest wykorzystanie potencjału cyfrowego do poprawy jakości życia. Ministerstwo Administracji wychodzi z założenia, że pełne wykorzystanie potencjału nowoczesnych technologii wymaga nie tylko budowy infrastruktury i usług, ale także wspierania kompetencji cyfrowych Polaków.

W ramach programu planuje się realizację czterech osi priorytetowych:

Oś priorytetowa I. Powszechny dostęp do szybkiego Internetu - alokacja UE - 1 020 222 652 EUR.

Cel szczegółowy 1. Wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach.

Oś priorytetowa II. E - Administracja i otwarty rząd - alokacja UE 949 604 018 EUR.

Cel szczegółowy 2. Wysoka dostępność i jakość e - usług publicznych.

Cel szczegółowy 3. Cyfryzacja procesów back-office w administracji rządowej.

Cel szczegółowy 4. Cyfrowa dostępność i użyteczność informacji sektora publicznego.

Oś priorytetowa III. Cyfrowa aktywizacja społeczeństwa - alokacja UE 145 000 000 EUR.

Cel szczegółowy 5. Zwiększenie stopnia oraz poprawa umiejętności korzystania z Internetu, w tym e-usług publicznych.

Cel szczegółowy 6. Pobudzanie potencjału uzdolnionych programistów dla zwiększenia zastosowania rozwiązań cyfrowych w gospodarce i administracji.

Oś priorytetowa IV. Pomoc techniczna - alokacja UE 57 668 000 EUR.

Cel szczegółowy 7. Wsparcie procesu zarządzania i wdrażania programu.

Cel szczegółowy 8 Informacja, promocja i doradztwo.

• **Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)**

W latach 2009 - 2014 działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego otrzymały wsparcie w wysokości około 60 000 000 euro w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego dzięki Mechanizmowi Norweskiemu oraz Europejskiemu Obszarowi Gospodarczemu przez priorytet dotyczący promowania różnorodności kulturowej i artystycznej. Z udostępnionych przez Punkt Informacyjny Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju nt. funduszy norweskich i EOG wynika, że kolejne środki w ramach tego funduszu będą dostępne na podobnych - do istniejących - zasadach i priorytetach wsparcia.

• **Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014 - 2020 (RPO WŁ 2014 - 2020)**

Regionalny Program Operacyjny Województwa łódzkiego na lata 2014 - 2020 opracowany został w grudniu 2014 r. Jest to program operacyjny finansowany zarówno ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), jak i Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Zarząd Województwa Łódzkiego 5 lutego 2016 r. przyjął jednolity tekst Szczegółowego Opisu Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014 - 2020.

Celem strategicznym RPO WŁ jest: poprawa konkurencyjności gospodarczej, spójności społecznej i dostępności przestrzennej województwa przy zrównoważonym wykorzystaniu specyficznych cech potencjału gospodarczego i kulturowego regionu oraz przy pełnym poszanowaniu jego zasobów przyrodniczych. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez podniesienie konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, poprawę atrakcyjności inwestycyjnej ośrodków miejskich i usprawnienie powiązań między nimi, zwiększenie atrakcyjności osiedleńczej i turystycznej oraz przełamywanie barier strukturalnych na obszarach o niższym potencjale rozwojowym.

RPO WŁ na lata 2014 - 2020 składa się z dwunastu monofunduszowych osi priorytetowych:

- Oś priorytetowa I Badania, rozwój i komercjalizacja wiedzy;
- Oś priorytetowa II Innowacyjna i konkurencyjna gospodarka;
- Oś priorytetowa III Transport;
- Oś priorytetowa IV Gospodarka niskoemisyjna;
- Oś priorytetowa V Ochrona środowiska;
- Oś priorytetowa VI Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu - zakłada wspieranie działań na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego i zwiększenia partycypacji w kulturze na terenie województwa łódzkiego, a także wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych regionu dla rozwoju gospodarki turystycznej i kompleksowej rewitalizacji obszarów zdegradowanych.
- Oś priorytetowa VII Infrastruktura dla usług społecznych;
- Oś priorytetowa VIII Zatrudnienie;
- Oś priorytetowa IX Włączenie społeczne;
- Oś priorytetowa X Adaptacyjność pracowników i przedsiębiorstw w regionie;

- Oś priorytetowa XI Edukacja, Kwalifikacje, Umiejętności;
- Oś priorytetowa XII Pomoc Techniczna.

Całkowita alokacja środków Unii Europejskiej na realizację RPO Wł na lata 2014 - 2020 wynosi 2 256 049 115 EUR, z tego 1 621 433 387 EUR (71,87%) to środki EFRR, a 634 615 728 EUR (28,13%) - EFS. Uwzględniając szacunkowe zaangażowanie środków krajowych (publicznych i prywatnych), wynoszące 398 126 320 EUR, ogółem w ramach Programu zostaną sfinansowane przedsięwzięcia o wartości 2 654 175 435 EUR. Na Oś priorytetową nr VI przeznaczono 279 125 837 EUR z funduszu EFRR.

• Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r.

Głównym celem ustawy jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji. Ustawa określa programowanie, koordynację i tworzenie warunków do realizacji procesu rewitalizacji przez jej interesariuszy jako fakultatywne zadanie własne gminy. Głównymi adresatami ustawy są organy samorządu terytorialnego oraz mieszkańcy gmin, na terenie których znajdują się obszary zdegradowane i w których prowadzone będą działania rewitalizacyjne.

Obecnie ważnym źródłem finansowania działań rewitalizacji, pokrywającym się z pierwszym okresem obowiązywania ustawy, będą środki europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (głównie EFS, EFRR oraz dodatkowo środki FS). Umowa Partnerstwa, czyli główny dokument ustanawiający ramy wdrażania środków unijnych w perspektywie budżetowej 2014 - 2020, wskazuje „miasta i dzielnice miast wymagające rewitalizacji” jako jeden z pięciu tzw. obszarów strategicznej interwencji. Zgodnie z dokonanymi szacunkami, na działania rewitalizacyjne w ramach wybranych priorytetów inwestycyjnych przeznaczona zostanie co najmniej równowartość 25 mld zł. Środki te będą głównie dotyczyć regionalnych programów operacyjnych (RPO). Do tej kwoty należy także doliczyć wkład własny beneficjentów.

10. Realizacja i finansowanie z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Sędziejowice;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy Sędziejowice.

Gmina Sędziejowice jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 3 obiektów zabytkowych, ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 10).

Tabela nr 10. Wykaz obiektów zabytkowych stanowiących własność gminy Sędziejowice

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT
1	Wola Marzeńska	relikt parku
2	Wola Wężykowa	relikt parku
3	Zamość	cmentarz wojenny (własność Skarb Państwa w użytkowaniu Urzędu Gminy Sędziejowice)

W miarę możliwości gmina jako właściciel w/w zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Niezwykle istotne jest, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2019 - 2022 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy.

Zadania GPOnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej.

11. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane;
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej;
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
15. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy w Sędziejowicach;
16. Materiały konserwatorskie udostępnione przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi, Delegatura w Sieradzu;
17. Kapliczki i przydrożne krzyże w Gminie Sędziejowice, Gminna Biblioteka Publiczna w Sędziejowicach, Sędziejowice 2013;
18. „Złota galeria postaci zasłużonych dla Gminy Sędziejowice. Hołdem powstańcom 1863 r.”;
19. Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Sędziejowice na lata 2014 - 2017;
20. <http://bip.gminasedziejowice.pl/>;
21. <http://www.polskiezabytki.pl/m/obiekt/2193/Sedziejowice/>;
22. [http://niedziela.pl/arttykul/1613/nd/Parafia-sw-Waclawa-w-Grabnie](http://niedziela.pl/arttykul/1613/nd/Parafia-sw-Waclawa-w-Grabnie;);
23. www.stat.gov.pl/gus;
24. www.isap.sejm.gov.pl.

12. Spis tabel, rysunków i zdjęć

1. Rys. 1. Herb gminy Sędziejowice, źródło: www.wikipedia.pl;
2. Tabela nr 1. Spis obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziejowice;
3. Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków gminy Sędziejowice;
4. Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Sędziejowice;

- 5.** Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Sędziejowice;
- 6.** Tabela nr 5. Spis stanowisk archeologicznych z terenu gminy Sędziejowice;
- 7.** Tabela nr 6. Analiza SWOT;
- 8.** Tabela nr 7. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I;
- 9.** Tabela nr 8. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II;
- 10.** Tabela nr 9. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr III;
- 11.** Tabela nr 10. Wykaz obiektów zabytkowych stanowiących własność gminy Sędziejowice;
- 12.** Zdjęcie nr 1. Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie, ul. Łaska 9B;
- 13.** Zdjęcie nr 2. Dwór w Sędziejowicach - Kolonii;
- 14.** Zdjęcie nr 3. Młyn „Krzywda” w Brzeskach nr 86;
- 15.** Zdjęcie nr 4, 5. Młyn w Nowych Kozubach nr 1;
- 16.** Zdjęcia nr 6, 7. Młyn wodny w Woli Marzeńskiej nr 4.

UZASADNIENIE

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2018 r., poz. 994, poz. 1000, poz. 1349, poz. 1432), do zadań własnych gminy należy zaspokajanie potrzeb wspólnoty w zakresie kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

W myśl art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2067), wójt sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami, zaś zgodnie z art. 87 ust 3 przedmiotowy program przyjmuje rada gmin, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Zgodnie z pismem znak: WUOZ-SI-R.5120.5.2018.EC z dnia 06.12.2018 r., Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków zaopiniował pozytywnie przedłożony "Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziejowice na lata 2019-2022".

Niniejszy Program stanowi charakterystykę dziedzictwa kulturowego w granicach administracyjnych gminy Sędziejowice, realizując cel związany z edukowaniem i promowaniem lokalnego dziedzictwa kulturowego, a co najważniejsze określa zasadnicze kierunki działań i zadania na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami.

Z powyższych względów przyjęcie uchwały uważa się za zasadne.

Sędziejowice 10.12.2018 r.

Wójt Gminy Sędziejowice

Dariusz Cieślak